

Ulrike Meinhofin tie terroristiksi: kaupunkisissitaktiikka poliittisen intervention välineenä

KATRIINA LEHTO

ABSTRACT

Ulrike Meinhof's Way to Terrorism: the Urban Guerrilla Tactics as a Means of Political Intervention

On May 14, 1970 Ulrike Meinhof jumped out of the framework of the legal democratic system and started to build up an armed group called *Red Army Faction*, or RAF in short (*Rote Armee Fraktion* in German). In this work she was accompanied by Andreas Baader, Gudrun Ensslin and three other activists who became the hard core of the first generation of RAF. The enigma of Meinhof is, however, why a highly respected journalist and opinion leader of the West German New Left made this choice. Why did a mature woman and mother of two decide to join a political battle that was becoming marginalised? My historical analysis aims to point out how central were Meinhof's experiences as a woman in this respect. Having divorced in 1968, she became aware of the fact that not only low-income women were repressed and exploited, but she as well. Although she was a career woman, she could not see her ideas make an actual difference either in her private or her public life. This finding was in her case the factor leading to the extreme decision that made the political slogan "Private is political" become true.

Johdanto

14. toukokuuta 1970 Ulrike Meinhof oli mukana Andreas Baaderin vapautusoperaatiossa Berliinissä. Meinhof oli operaation pääsuunnittelija, mutta hänen aikomuksensa oli pysytellä itse operaatiossa taustalla ja siten jatkaa laillisen toiminnan puolella. Vapautustilanteessa syntyi laukaustenvaihtoa, jonka aiheuttaman kaaoksen turvin sekä Baader että ennakkosuunnitelmista poiketen myös Meinhof hyppäsivät ulos yhteiskuntatieteellisen tutkimuslaitoksen kirjaston ikkunasta ja pakenivat paikalta lähellä odottavalla autolla. Ampumavälikohtauksessa yksi kirjastovirkailijoista loukkaantui vakavasti, ja heti operaation jälkeen Meinhof etsintäkuulutettiin "murhayrityksestä" epäiltynä. Kaksi viikkoa etsintäkuulutuksen jälkeen julkaistiin *Punaisen armeijakunnan*, RAF:n perustamisjulistus.¹ Ryhmän perustajajäsenet olivat Meinhofin ja Baaderin ohella Baaderin asianajajana toimi-

nut Horst Mahler, Gudrun Ensslin, Jan-Carl Raspe ja Holger Meins.

Miksi Meinhof hyppäsi Baaderin tavoin ulos järjestäytyneen yhteiskunnan raameista ja lähti perustamaan poliittisen toiminnan laitonta fraktiota? Tämä on paitsi Meinhofin elämäkerran avainkysymys, myös yksi Saksan liittotasavallan lähihistorian kiintoisimpia ongelmia. Meinhofin ratkaisu on jäänyt vaille tyydyttävää selitystä ja saanut yllään myyttisen verhon, mikä tekee siitä entistä kiehtovamman spekuloinnin kohteen. Se kysymys, koki-ko myös Meinhof itse Baaderin vapautusoperaation henkilökohtaisena vapautuksena, on kuitenkin tähän mennessä jäänyt esittämättä. Meinhofin ratkaisua on julkisuudessa tarkasteltu lähinnä epätoivoisena ja irrationaalina tekona, äärimmillään "sataprosenttisena erehdyksenä" kuten hänen tyttärensä Bettina Röhl asian näkee (Smolczyk 2001).

Tutkin Ulrike Meinhofin (1934–1976) henkilöä ja toimintaa historiallisesti. Alun perin tarkoitukseni oli rajata Meinhofin 'terrorismivaihe' pois työstäni ja tutkia häntä toimittajana, naisena, kah-

¹ *Punainen Armeijakunta, Rote Armee Fraktion, RAF.*

den lapsen äitinä ja yhtenä Saksan 1960-luvun uusvasemmistolaisen opposition keulakuvista. Työn edetessä on kuitenkin tullut selväksi, ettei Meinhofin elämää voi lähestyä määrittelemättä suhdettaan tähän terrorismivaiheeseen. Työni on siten terrorismin tutkimusta. Lisäksi se liittyy läheisesti kolmeen muuhun teemaan: naisuuteen, politiikkaan ja julkisuuteen. Tässä artikkelissa esittelen Meinhof-tutkimukseni kokonaisuuden ja käyn läpi erilaisia vaihtoehtoja ymmärtää Meinhofin radikaaleja ratkaisuja. Keskeiseksi nousevat Meinhofin ja hänen kumppaniensa näkemykset. Heille RAF:n perustamisessa oli kyse poliittisesta vastakkainasettelusta, jonka 1969–1970 koettiin vaativan uudenlaista voimankäyttöä (Hauser 1997, 183) valtiovallan kovien otteiden vastapainoksi.

Meinhof-elämäkerta: antifasistisesta anti-imperialistiseen marginaaliin

Meinhof syntyi 1934 Oldenburgissa, nuorempana keskiluokkaisen virkamiesperheen kahdesta työstä. Ulrike Meinhof koki lapsuudessaan suuria muutoksia, joista suurin oli molempien vanhempien menetykset ennen kuin hän oli täyttänyt viisi vuotta. Oman persoonallisuutensa ja sosiaalisen ympäristönsä ansiosta Meinhof säilytti ”sisäisen eheyttä” (*menschliche Integrität*)² niin, että hän menetyksistä huolimatta koki lapsuutensa turvallisenä ja myös ilmeisen onnellisena.

Meinhof aloitti taidehistorian ja pedagogiikan opinnot Marburgin yliopistossa syksyllä 1955, mutta siirtyi 1958 sieltä Münsteriin. Kun liittokansleri Adenauer vuonna 1958 toi julki halunsa oman armeijan varustamiseksi ydinasein, Meinhof näki velvollisuudekseen opiskelijana ja ihmisenä tehdä parhaansa ”sen estämiseksi, ettei Saksan kansa jälleen kerran syyllistyisi ihmisyyden vastaisiin rikoksiin” (Krebs 1995, 38). Meinhof poliisoitui kotoa saamansa mallin mukaan: heti vuoden 1945 Natsi-Saksan ehdottoman antautumisen jälkeen oli hänen äitinsä liittynyt uudelleen perustettuun sosialidemokraattisen puolueen, SPD:hen.³ Vuonna 1958 puolue lähti mukaan sitoutumatto-

mana kansalaisliikkeenä alkunsa saaneen *Kampf dem Atomtod* -liikkeen toimintaan.⁴ Meinhof halusi saada siihen liittyvän toimintaryhmän omalle opiskelupaikkakunnalleen ja teki ehdotuksen sellaisen perustamiseksi. Toimintaryhmä perustettiin ja Meinhofista tuli sen puheenjohtaja.⁵

Kampanjan aikana Meinhof tutustui Hampurissa ilmestyvän uusvasemmistolaisen *konkret*-lehden julkaisijaan Klaus Rainer Röhliin. Tammiukuussa 1959 järjestetyssä opiskelijakongressissa Meinhof ja Röhl kokivat, että heidän liennytykseen tähtäävät esityksensä saavuttivat läpimurron. Läpimurtoa edelsi Meinhofin ja tuolloin jo SPD:n liittopäiväryhmän ”puolustusasiantuntijaksi” nousseen Helmut Schmidin välinen kaksintaistelu, josta tuli heidän katkeran vastakkainasettelunsa alku. Tilanne toistui 1970-luvulla, kun Schmidt oli liittokansleri ja Meinhof valtiolle sodan julistaneen RAF:n johtajia ja maan tunnetuin vanki. Helmut Schmidt oli oppositiolle ”punainen vaate”, paitsi ”reaalipoliittisen” linjansa, myös menneisyytensä vuoksi: hän oli entinen Wehrmacht-upseeri, joka vankileirillä saamiensa vaikutteiden vuoksi liittyi sodan jälkeen SPD:hen. Nuorempi sukupolvi piti häntä puhtaana karrieristina ja aiempansa natsivallan kannattajana (*Mitläufer*). Vuonna 1959 Schmidt vielä jyrkästi vastusti Meinhofin ja Röhlin ajamaa liennytykspoliittikkaa, josta vuonna 1969 virkaan astuneen Willy Brandtin hallituksen myötä tuli osa virallista ulkopoliittikkaa ja pohja vuonna 1972 allekirjoitetulle Saksojen perussopimukselle.

Poliittinen läpimurto, Meinhofin ensimmäiset valtakunnallisissa lehdessä julkaistut artikkelit sekä se tosiasia, että hän oli rakastunut Röhliin, saivat Meinhofin siirtymään Hampuriin ja liittymään *konkret*-lehden toimituskuntaan. Meinhof tuli lehteen vuonna 1959, toimi sen päätoimittajana 1960–1962 ja kirjoitti siihen kaikkiaan kymmenen vuoden ajan, vuoden 1969 toukokuuhun asti. Vuonna 1961 Meinhof ja Röhl avioituivat, ja vuotta myöhemmin syntyi perheelle kaksostytärät, Bettina ja Regine.⁶ Avioliitto päättyi eroon vuon-

² ”Bürgerliche Reputation kann ich – wie ich selbst lebe – ja nicht für das wichtigste halten, wohl aber menschliche Integrität.” Meinhof kirjjeessään tädilleen Tilla Hübnerille (s. Meinhof) (Meinhof 1967).

³ Ljungberg 2003, 140; Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD.

⁴ Perusteos liikkeen vaiheista on edelleen vuonna 1970 julkaistu Hans Karl Ruppin teos (Rupp 1970), ks. myös Otto 1982.

⁵ Poliittisesti sitoutumattomien naisten valitsemisella vältettiin liikkeessä mukana olleiden ryhmien välinen erimielisyys puheenjohtajasta, Runge 1988.

⁶ Bettina on Meinhofin kaksostytäristä se, joka tuli meilläkin julkisuudessa tunnetuksi vuoden 2001 alussa ul-

na 1968, mihin syynä oli Röhlin jatkuva uskottomuus. Meinhofin ja Röhlin yhteistyö teki *konkret*-lehestä 1960-luvun kuluessa ”vasemmiston epävirallisen pää-äänenkannattajan” (Mohr 1996) ja Meinhofista sen myötä tunnetun koko Liittotasavallassa. Lehti oli perustettu laittoman kommunistisen puolueen KPD:n taloudellisella tuella.⁷ Lehti lukeutui puolueen nuoriso-osaston kulttuuritoimintaan, ja osittain tästä syystä Röhl mielestään teki lehteä ”kuten halusi” (Koulmasis 1994). Puoluerahoituksen päättyessä vuonna 1964 lehti siirtyi toimimaan kaupalliselta pohjalta. Vaikka Röhl mielestään teki lehteä oman näkemyksensä mukaan, sen menestys kuitenkin henkilöityi Meinhofiin. Hänen teksteistään valtaosa oli pääkirjoituksia, joissa määriteltiin lehden poliittinen linja. Pääkirjoitukset julkaistiin lisäksi hänen valokuvallaan varustettuna, mikä entisestään vahvisti lehden linjan yhdistymistä häneen henkilökohtaisesti.⁸

Käännekohtia uusvasemmistolaisen opposition kehityksessä olivat vuoden 1959 lisäksi vuodet 1966 ja 1967. Kun kristillisdemokraattinen puolue (CDU) ja SPD vuonna 1966 muodostivat yhteishallituksen niin kutsuttujen poikkeustilalakien läpiviemiseksi, merkitsi se kaksipuoluejärjestelmässä sitä, että parlamentaarista oppositiota ei enää ollut. Kesäkuun 2. päivänä vuonna 1967 opiskelija Benno Ohnesorg sai surmansa Berliinissä Persian shaahin vastaisessa mielenosoituksessa poliisin ampumasta luodista. Oppositio tulkitsti Ohnesorgin kuolemaan johtaneen tilanteen olleen ”poikkeustilalaharjoitus” eli osoitus siitä, miten suunniteltuja lakeja käytettäisiin poliittisen establismentin etujen turvaamiseksi kansalaisten vapaita mielenilmauksia vastaan. Tässä tilanteessa muun muassa Meinhofin ja opiskelija-aktivisti Rudi Dutschken vuosikautia tekemä valistus- ja propagandatyö tuotti hedelmää: alkoi sodanjälkeisessä Saksassa ennennäkemätön opposition mobilisaatio, joka kulmineitui vuoden 1968 ”kapinaan” (*Revolte*). Mielenosoitusten lisäksi pyrittiin muuttamaan omaa elin-

ympäristöä esimerkiksi yhteisasumisella, oman vastajulkisuuden luomisella ja seksuaalisten tabujen murtamisella. Tätä kutsuttiin *kulttuurivallankumoukseksi*, jonka aatteellisen perustan loivat niin kutsutut antiautoritaarit, näkyvimpänä suunnannäyttäjänään Dutschke. Dutschken määritelmän mukaan *antiautoritaarinen kulttuurivallankumous* oli saanut alkunsa joulukuussa 1964 Kongon pääministeriä Moise Tšombea vastaan järjestetyssä mielenosoituksessa, jossa mielenosoittajat ”hetkeksi saivat poliittisen aloitteen käsiinsä poikkeamalla ennalta sovitulta reitiltä” (Dutschke 1968, 63). Dutschken ajattelu pohjautui marxismiin, mutta, toisin kuin sen tuonaikaiset etabloituneet edustajat, Theodor W. Adorno ja Jürgen Habermas (Fichter ja Lönnendonker 1977, 80–81, 107–109; Kraushaar 1998/1, 437), hän näki välttämättömäksi uudistaa marxismin ”anarkismikritiikkiä”. Hän halusi että ”jälkikapitalistisessa” yhteiskunnassa ”vallankumouksellinen subjekti” tulisi määritellä uudelleen (Dutschke 1981, 76–77, 95).

Antiautoritaarisen kulttuurivallankumouksen nousun aikoihin Meinhof erosi miehestään ja muutti huhtikuussa 1968 tyttärenineen Länsi-Berliiniin, ”kapinan” keskiöön. Meinhof kirjoitti edelleen säännöllisesti pääkirjoituksia *konkret*-lehteen ja jatkoi vuonna 1964 aloittamiensa feature-ohjelmien tekoa radioon⁹. Hän teki myös lyhyitä raportteja television uutislähetysten yhteyteen, nimenomaan koskien Berliinin tapahtumia. Uusia aluevaltauksia olivat sopimus koulukoteja koskevan *Bambule*-nimisen (Meinhof 1971) televisioelokuvan käsikirjoituksen kirjoittamisesta ja opetustehävä Freie Universität Berlin -yliopistossa (FU). Avioero tuotti Meinhofille selvästi vapautuksen kokemuksen, mikä näkyi sekä omien elämäntapojen osittaisena muutoksena että hänen teksteissään. Meinhof vei lapsensa hoitoon vaihtoehtoiseen päiväkotiin (Lehto 1999) ja keskittyi töissään yhä selvemmin nimenomaan koulukotien ja mobilisointumassa olleen opposition toiminnan tarkasteluun. Vuonna 1968 hän kirjoitti ensimmäiset feministiset tekstinsä (Meinhof 1968a; 1968b). Näin hän toteutti käytännössä Dutschken muotoilemia ajatuksia. Meinhof pyrki myös viemään näitä ajatuksia eteenpäin propagoimalla niitä paitsi teksteis-

koministeri Joschka Fischeristä julkaisemiensa kiusallisten nuoruuskuvien vuoksi, *Kuvat eivät kaataneet ulkoministeriä*, *Aamulehti* 6.1.01; *Joschka Fischerin nuoruudesta nousi kuhu Saksassa*, *Helsingin Sanomat*, 9.1.01.

⁷ Kommunistische Partei Deutschlands (KPD) kiellettiin 1956 ”maanpetoksellisen toiminnan”, ts. marxismi-leninismien propagoinnin vuoksi.

⁸ *konkret*-lehti, joka ilmestyy edelleen, on *Stern*-lehden ohella poikkeus saksalaisten aikakauslehtien joukossa siinä suhteessa, että ne sisältävät pääkirjoituksen.

⁹ Feature tarkoittaa dokumenttipohjaista, esimerkiksi haastattelusitaatteja käyttävää noin tunnin mittaista ohjelmaa, jonka rakenne, juoni ja esitystapa ovat toimittajan valittavissa.

sään myös FU:ssa opettaessaan, minkä vuoksi hän joutui vuonna 1970 konservatiivipoliitikkojen kritiikin kohteeksi. Toiminnastaan FU:ssa hän selvisi nuhteilla, toisin kuin osallisuudestaan Baaderin vapautusoperaatioon myöhemmin samana vuonna.

Uusvasemmistolainen oppositio alkoi vuoden 1967 jälkeen vähitellen tulla tietoiseksi itsestään ja siitä, että aikaisempi yleisesti vallalla ollut poliittisen apatian tunne alkoi väistyä. Kuten Dutschke asian ilmaisi: ”Henkilökohtaiset edellytykset uudenlaisille organisoitumisen muodoille... ovat olemassa.” (Dutschke 1981, 95) Samalla alkoi myös enemmän ja vähemmän julkinen kädenvään- tö siitä, miten ja mihin suuntaan liikettä olisi kehitettävä ja olisiko syytä itsekkin turvautua voimatoimiin poliisin varustautuessa esimerkiksi vesitykeihin. Ralf Reindersin mukaan jokaisessa keskustelussa oli mukana myös niitä, jotka halusivat turvautua väkivaltaan, tuliaseiden käyttöön (Reinders haastattelussa 2004). Syksyllä 1967 Dutschke alkoi soveltaa oppeihinsa Kuubassa menestyksellisesti noudatettua ja Che Guevaran tunnetuksi tekemää sissisotataktiikkaa. Dutschken mukaan sitä oli ”metropoleissa” mahdollista toteuttaa ”kaupunkisissitaktiikan” muodossa: ”Kaupunkisissit toimivat täydellisten poikkeamien organisaattoreina repressiivisten instituutioiden järjestelmän tuhoamiseksi.” (Dutschke, 1981, 94). Aiemmin vain passiivisen vastarinnan hyväksyneet oppositio edustajat siirtyivät vähitellen aktiiviseen vastarintaan, ensin vain esineitä (*Gewalt gegen Sachen*), mutta myöhemmin virkavaltaa vastaan. ”Uudenlainen voimankäyttö” (”Neuer Militanz”, Hauser 1997, 183) ei välttämättä tarkoittanut väkivaltaa, vaan pyrkimyksenä oli valtiovallan oppositiota vastaan käyttämien voimakeinojen ”paljastaminen”, väkivallattomuuden ”naamion repiminen sen kasvoilta” (Haffner 2002, 154–155).

Vietnamin sodan vastainen toiminta oli ratkaisevassa asemassa liikkeen mobilisoinnissa, vaikka se ei yksin olisi saanut ihmisiä aktivoitumaan. Meinhofin, Dutschken ja muiden johdolla sodan aiheuttama moraalinen, inhimillinen ja poliittinen paheksunta pystyttiin kanavoimaan oman yhteiskunnan nurjien puolien kritiikkiin, jotka olivat omien pettymysten ja marginaaliin kuulumisen tunteiden takana. Näin saatiin alulle kulttuurivalankumouksen lisäksi poliittisen muutoksen alku, CDU:n ja SPD:n horjumattomana koetun ylivalan murtuminen. Helmikuussa 1968 Länsi-Berliinissä pidetyn Vietnam-kongressin yhteyteen oli kaavail-

tu laitonta mielenosoitusta Berliinissä olevien amerikkalaisjoukkojen tukikohtia vastaan. Isku kuitenkin peruttiin, ja Dutschken hallussa olleet dynamiittipötköt jäivät käyttämättä. Sen sijaan Frankfurtissa opposition edustajat tekivät huhtikuun 2. päivänä Vietnamin sodan vastaisen attentaatin. Baader, Ensslin ja kaksi muuta syyttivät yöllä kaksi tavarataloa tuleen kaupungin keskustassa. Tekijät halusivat antaa havainnollisen esimerkin siitä, miltä Vietnamiin heitetyt napalmipommit tuntuivat. Päivää myöhemmin poliisi pidätti heidät. Tavaratalotuhopolton poliittisten merkitysten pohdinta unohtui kuitenkin, kun 11.4. tehtiin Berliinissä Dutschkea vastaan attentaatti, jossa hän loukkaantui vakavasti.¹⁰

Kun oikeudenkäynti tavaratalotuhopolton tekijöitä vastaan alkoi puoli vuotta myöhemmin, poliittinen tilanne oli jälleen muuttunut olennaisella tavalla. Dutschken murhayritystä seuranneissa mellakoissa oli ensi kertaa spontaanisti tartuttu kättä pidempään: paikalta löytyneisiin katukiviin mutta myös molotovincocktaileihin, joita heitettiin Dutschken murhayritykseen vastuullisena pidetyn Springer-lehdistön jakeluautoja vastaan. Mellakoiden seurauksena vangittiin ja asetettiin syytteeseen myös muita kuin ”tavanomaisia nuoria rähinöitsijöitä”, jotka säännönmukaisesti joutuivat poliisin kanssa tekemisiin. Näin tavaratalotuhopolton vuoksi vankilaan joutuneita kohtaan alettiin tuntea sympatiaa ja myös suurta kiinnostusta ennemminkin käytännön kuin periaatteiden voimasta.

Meinhof tapasi Baaderin ja Ensslinin ensi keran tavaratalotuhopolto-oikeudenkäynnin yhteydessä. Hän kirjoitti asiasta *Tavaratalotuhopolto*-kolumnin, josta on erityisen innokkaasti pyritty löytämään merkkejä hänen muuttuneesta suhtautumisestaan voimankäyttöön. Meinhofin on odotettu taipuneen ”kovempien otteiden”, niin kutsuttujen suoran toiminnan metodien käyttöön, joita Dutschke oli suositellut kaavaillessaan sissisotataktiikan tuomista metropoleihin.¹¹ Niiden sijasta Meinhof

¹⁰ Dutschke kuoli 11 vuotta myöhemmin 39-vuotiaana attentaatin jälkivaikutuksiin.

¹¹ Vrt. Rentolan maininta suoran toiminnan ’rantaautumisesta’ Suomeen vuonna 1967, kun silloiset ”Kuokkavieraat” eli ”Itsenäisyyspäiväliike” protestoi Linnan juhlia vastaan järjestämällä ”puliukkojen juhlan, jossa rohjettiin tarjota jopa olutta”. (Rentola 1990, 255) Suora toiminta (*direkte Aktion*) oli vallankumouksellisen marxismin perinteen lisäksi niin kutsuttujen situationistien ajatusten innoittamaa, ks. Dutschke 1981, 80.

turvautui marxilaiseen teoriaan ja pyrki kapitalistisen tuhlauksen ja riiston käsitteiden sekä tuotantorjintajärjestelmän epäoikeudenmukaisuuden analyysin avulla osoittamaan tuhopolton *moraalisesti* oikeaksi: ”yhteiskunnallisesti tuotetun varallisuuden tuhoaminen tavaratalouhopoltossa ei eroa laadullisesti yhteiskunnallisesti tuotetun varallisuuden tuhoamisesta muodin, pakkaamisen, mainonnan tai keinotekoisien vanhentamisen avulla” (Meinhof 1968c). Hän näki oikeutettuna rikkaa sellaista lakia, joka suojeli omaisuutta, mutta ei esimerkiksi tehdastyöläisen terveyttä (Meinhof 1968c). Meinhof piti Saksan liittotasavallan vuoden 1949 perustuslakia oikeudenmukaisena, mutta lainsäädäntöön sisältyi runsaasti kohtia, jotka hänen – kuten myös muun opposition – mielestä olivat kelvottomia, koska ne olivat vanhentuneita, keisarivallan aikana säädettyjä. *Tavaratalouhopoltto*-artikkelissaan Meinhof kannatti näiden vanhentuneiden lakien rikkomista, mutta ei väkivaltaa.

Tavaratalouhopolton tekijät tuomittiin ankarasti: kaikki neljä saivat kukin kolmen vuoden vankeusrangaistuksen ”ihmishenkiä vaarantaneesta tuhopoltosta”. Rangaistuksen ankaruutta oikeus perusteli ihmishenkien vaarantamisella, vaikka tuhopolto oli tehty ajastimella varustetulla pommilla ja toteutettu yöaikaan tavaratalon ollessa tyhjillään. Tekijät anoivat muutosta tuomioon ja päätöksenteon pitkittyessä he pääsivät ehdonalaiseen vapautteen kesällä 1969. Ehdonalaisuuteen päästyään Baader ja Ensslin lähtivät mukaan niin kutsuttuun koulukotiliikkeeseen. Liike oli saanut alkunsa osana kulttuurivallankumousta, sen myötä syntyneitä kiinnostusta kasvatukseen ja muun muassa Meinhofin tekstien ansiosta. ”Baaderin sosiaalipedagogiikka” sisälsi lähinnä käytäntöjä, joiden tarkoitus oli rikkoa rajoja ja rohkaista nuoria ottamaan elämä omiin käsiinsä. Monet hänen toimistaan kuitenkin ylittivät laillisuuden rajat: hän opetti nuorille muun muassa, miten saadaan ”vieras auto omaan käyttöön” eli autovarkauden niksit. Ensslin sen sijaan teki koulukotiasukkaiden ohella vaikutuksen myös Frankfurtin kaupungin nuorisotoiminnasta vastanneeseen virkamieheen, joka vakuuttui Ensslinin halusta omistautua nuorten auttamiseen.

Kun julkisuudessa esitetyistä sympatioista huolimatta tuomioon ei tullut muutosta, vaan tuhopolttajien olisi pitänyt marraskuussa 1969 palata suorittamaan loput tuomiostaan, Baader ja Ensslin painuivat maan alle. Oltuaan jonkin aikaa ulko-

mailla he palasivat Berliiniin ja koputtivat Meinhofin ovelle yösiijaa etsien. Berliinissä oli ”ilmasa” suunnitelmia aseellisten sissiryhmien perustamisesta, ja niinpä Baaderkin pidätettiin aseidenhankintamatkalla. Baader joutui huhtikuussa 1970 Tegelin vankilaan istumaan tuomiotaan, ja hänen ystäväpiirinsä alkoi välittömästi laatia suunnitelmia hänen saamiseen ulos vankilasta. Meinhofilla oli Baaderin vapautusoperaatioissa johtava rooli. Hän sai kustantaja Wagenbachin tekemään Baaderin kanssa näennäisen kustannussopimuksen koulukotinuoria koskevan kirjan kirjoittamiseksi. Tämän verukkeeseen nojalla saatiin lupa Baaderin kuljettamiseen vankilan ulkopuolelle. Vaikka Meinhofin vangitsemismääräyksessä ei mainita hänen käyttäneen asetta, hänet etsintäkuulutettiin murhayrityksestä epäiltynä, koska hän oli ollut teon ”päätekijä” (”Haupttäterin”, Haftbefehl, 22. Juni 1970, Landesarchiv Berlin). Operaation perusidea oli ollut yllättävän tilanteen hyödyntäminen, mikä toimikin vanginvartijoiden suhteen, mutta kirjastovirkailija jäi tulilinjalle. Tarkoituksena oli ollut mahdollisimman pitkälle välttää tuliasen käyttöä. RAF:n omista julkilausumissa kantaa oli se, että operaatioon ei olisi ryhdytty ”mikäli olisi tiedetty sen tuottavan ihmisuhreja”, mutta että vangin vapautusoperaation suunnittelu ilman tuliasetta ”merkitsisi itsemurhaa” (*Rote Armee Fraktion* 1997, 30).

Meinhofin elämäkerrassa uusi käänne oli jo sekin, että hän lähti mukaan Baaderin vapautusoperaatioon – hänhän oli aiemmin toiminut taustavaikeuttajana. Elämäkerran suuri kysymys on kuitenkin se, miksi hän tuon operaation jälkeen päätyi lähtemään mukaan RAF:n perustamiseen. Mitä sellaista operaatioissa ja/tai sen jälkiselvittelyissä tapahtui, mikä sai Meinhofin tekemään tämän ratkaisun? Mitä nämä tapahtumat merkitsivät Meinhofille henkilökohtaisesti? Näihin kysymyksiin vastaamiseksi on Meinhofia tarkasteltava yksilönä ja nimenomaan naisena, minkä teen artikkelini viimeisessä osassa. Sitä ennen esitän RAF:n alkuvaiheen tiivistelmän ja terrorismin käsitteen problematisoinnin suhteessa siihen.

”Sissisotataktiikasta” itsepuolustukseen

RAF perustettiin kesäkuussa 1970 pari viikkoa Baaderin vapautusoperaation jälkeen. Tuolloin julkaistiin ensimmäinen teksti RAF:n nimissä. Se oli lyhyt selonteko vapautusoperaatiosta, joka julkais-

tiin kollektiivisesti, ja sellaisena sitä myös seuravassa tarkastelun (*Rote Armee Fraktion* 1997, 24–26). Teksti oli kohdistettu ”potentiaalisille vallankumouksellisille”, joiksi tekijät lukivat niin sanotut yhteiskunnalliset marginaaliryhmät: koulukotinuoret, monilapsiset perheet, liukuhihnatyöläiset. Kirjoittajien mukaan nämä ilman muuta ymmärtäisivät, mistä oli kyse, koska olivat kokeneet yhteiskunnan nurjan puolen, jääneet ilman apua ja tukea sekä joutuneet vastakkain poliisin kanssa. Poliisi viime kädessä ratkaisi yhteiskunnalliset ongelmat, myös sellaiset, joilla ei ollut mitään tekemistä järjestyksen ylläpidon tai rikollisuuden kanssa. Kokemukset koulukotiliikkeessä olivat luoneet kirjoittajissa näkemyksen, että nimenomaan nämä ihmiset oli mahdollista saada liikkeelle ”metropoleissa”. Muidenkaan ei enää pitäisi kääntää yhteiskunnalle toista poskeaan, vaan ryhtyä vastarintaan. Niiden, jotka halusivat yhteiskunnan muutosta, olisi liittouduttava ”objektiivisesti vasemmistolaisen” marginaaliryhmien kanssa, eikä yritettävä agitoida vasemmistoon ideologisesti lukeutuvia, jotka ”olivat liian pelokkaita ryhtyäkseen vastarintaan”. Teksti oli siis selkeän provokatiivinen pyrkien ”saamaan liikkeelle” tiettyjen sosiaaliryhmien edustajia ja vetämään rajaa suhteessa vasemmistopolitiikkaan. Rajaa vedettiin niihin oppositioon lukeutuviin, jotka olivat lipeämässä Brandtin hallituspolitiikan kannattajiksi.

Tärkeää on tekstissä mainittu ”pelko”, joka oli syynä vasemmistoon lukeutuvien passiivisuuteen. Se tuo esiin myös tutkijoiden tekemän havainnon siitä, miten useat politiikassa voimakeinoihin turvautuvat henkilöt ja ryhmät kokevat toimivansa defensiivisesti (Kellen 1998, 55). Omien marginaaliin lukeutumisen kokemusten lisäksi saksalaisessa kontekstissa pelkoa herätti aiemman uusvasemmistolaisen opposition selvästi havaittavissa ollut hajoamisprosessi, jota vauhditti sodan jälkeen ensimmäisen SPD:n johdolla muodostetun hallituksen astuminen virkaan vuonna 1969. RAF:n samoin kuin esimerkiksi *Kesäkuun 2. päivän liikkeen* (*Bewegung der 2. Juni*) pyrkimyksenä oli aseellisella taistelulla löytää sellainen agenda, joka saisi tuolloin hajoamassa olleen opposition uudelleen löytämään yhden yhteisen tavoitteen, jonka taakse asettua (Reinders haastattelussa 1996). Agenda pyrittiin luomaan artikuloimalla em. marginaaliryhmien akuutteja sosiaalisia ongelmia koulukotikampanjan antaman mallin mukaan. Tämä niin kutsuttu marginaaliryhmästrategia

(*Randgruppenstrategi*, Wagenbach 1971) oli suoraan jatkoa opiskelijaliikkeen konkreettiselle toiminnalle, jonka myötä muun muassa Meinhof oli jalkautunut valistus- ja avustustyöhön sekä Kurfürstendammille itseään myyvien koulukotityttöjen pariin että Länsi-Berliinin uusille asuma-alueille, lähiöihin.¹²

RAF katsoi harjoittavansa ”aseellista taistelua” ja ”sissisotaa metropoleissa”. RAF:n nimen suomenos ei tuo esiin sitä, että alun perin oli kyse pyrkimyksestä muodostaa laillisen vasemmistolaisen liikkeen laitton fraktio: saksaksi *Rote Armee Fraktion*, englanniksi *Red Army Faction*. Ensimmäinen tarkoitus ei ollut luoda ja levittää kauhua ympäristössä, vaan niin sanotun kaupunkisissitaktiikan avulla voittaa omat pelon ja terrorin kokemukset ja saavuttaa omat tavoitteet. RAF:n tavoitteena oli sekä henkilökohtainen vapautus (*Befreiung*) että oman maan poliittisen establishmentin horjuttaminen. Se mitä nämä tarkkaan ottaen pitivät sisällään, tulisi toimijoiden mukaan ratkeamaan vähitellen, kuten RAF:n ensimmäinen ohjelmallinen teksti *Kaupunkisissitaktiikka* huhtikuulta 1971 kertoi (*Das Konzept Stadtguerilla*, April 1971, teoksessa *Rote Armee Fraktion* 1997, 40).

Vuosien 1970–1972 toiminta voidaan jakaa kahteen osaan. Koska toiminta laittomana fraktiona ei onnistunut, vaan koko ryhmä joutui alusta alkaen maan alle, oli ensin keskityttävä oman infrastruktuurin luomiseen, mikä tapahtui pankkiryöstöjen sekä auto- ja asiakirjavarkauksien avulla. Näin ensimmäiset varsinaiset poliittiset operaatiot tehtiin vasta toukokuussa 1972 (*Mai-Offensive*), jolloin useat eri kommandoryhmät suorittivat yhteensä viisi iskua. Kaksi pommi-iskua tehtiin Yhdysvaltojen Saksassa oleviin tukikohtiin ja yksi Springer -lehtiyhtymän toimitaloon. Iskuissa tukikohtiin kuoli kaikkiaan neljä sotilasta (*Rote Armee Fraktion* 1997, 515). Näiden lisäksi tehtiin RAF:n syyttäjänä toimineen tuomarin murhayritys ja pommi-isku Augsburgin poliisiasemalle. Iskuillaan Yhdysvaltojen lentotukikohtia ja Springer -lehtiyhtymää vastaan RAF ”pommitti” 1960-luvun

¹² Merkittävin Meinhofin käytännön toiminnan alue olivat kuitenkin koulukodit, joita hän kuvasi myös *Bambule*-käsikirjoituksessaan. Tv-elokuva kuvattiin keväällä 1970 ja sen ensiesitys oli ilmoitettu toukokuun loppuun, mutta tuo esitys peruttiin heti Baaderin vapautusoperaation jälkeen ja elokuva esitettiin julkisuudessa ensi kertaa vasta 1990-luvulla.

syntyneen uusvasemmistolaisen opposition kritiikin kohteita (Hartung 1986). Tutkintatuomarin murhayritys oli myös RAF:lle tunnusomainen isku. Kohteina olivat joko RAF:n rikosasioissa mukana olleet tai natsimenneisyyden omaavat yhteiskunnan johtopaikoilla toimineet henkilöt. Augsburgin poliisiasemalle 1972 tehty isku oli kosto siitä, että RAF-jäsen Thomas Weisbecker kuoli poliisin ampuman luodin surmaamana samassa kaupungissa saman vuoden maaliskuussa.

Heti ”toukokuun hyökkäysten” jälkeen koko RAF:n ”kova ydin” pidätettiin: Andreas Baader, Jan-Carl Raspe ja Holger Meins Frankfurtissa, Gudrun Ensslin Hampurissa ja Ulrike Meinhof Hannoverissa. RAF:n ja valtiovallan välisessä vastakkainasettelussa alkoi uusi vaihe, jota hallitsi taistelu vankilaolosuhteiden parantamiseksi ja pyrkimys voimatoimin painostaa hallitus vapauttamaan vangitut. Näitä tavoitteita ajoi paitsi muodostumassa ollut RAF:n ”toinen sukupolvi”, myös RAF:n epävirallisten tukijoiden joukko (*Sympathisanten*). Tutkintavankeuden suurin ongelma olivat pitkät eristysjaksot, joissa tukijoiden mukaan oli kyse kidutuksen modernista muodosta (*Isolationsfolter*). Eristyksen aikana vangin kokemat aistiärsykkeiden supistuivat minimiin (sensorinen depriivaatio), mikä aiheutti pahimmillaan hallusinaatioita. Tukijoukot saivat kritiikilleen myös kansainvälisten asiantuntijoiden tuen. Kaikkein pisimmän ajan eristyssellissä joutui virumaan Meinhof. Nälkälakkojen aikana Holger Meins menehtyi marraskuussa 1974.

Vuosina 1972–1977 toiminta määrättyä edellä mainittujen käytännön ongelmien, ei niinkään poliittisten tavoitteiden mukaan. Kun RAF:n perustajajäsenet olivat kokeneet lähtevänsä toimintaan mukaan puolustaakseen itseään ja muita yhteiskunnan marginaaliryhmiä poliittisesti, tuli itsepuolustuksesta nyt toiminnan ainoa konkreettinen sisältö. Julkisuudessa suurimman huomion saivat operaatiot, joilla pyrittiin vankien vapauttamiseen. Tukholman lähetystön miehitys vuonna 1975 kuitenkin epäonnistui tavoitteessaan samoin kuin syksyn 1977 operaatiot, jotka muodostuivat RAF:n ja valtiovallan välisen kriisin huipentumaksi. Syyskuussa 1977 RAF sieppasi teollisuustyönantajaliiton puheenjohtajan ja entisen SS-miehen Hanns-Martin Schleyerin, ja kuukautta myöhemmin palestiinalaiset kaappasivat Lufthansan matkustajakoneen.¹³ Lentokonekaappauksen päätyttyä valtiovallan ”voittoon” Mogadishussa löytyivät Baader,

Ensslin ja Raspe kuolleina selleistään Stammheimissa sekä Schleyer hylätystä autosta murhattuna. Ratkaisematon arvoitus on, miten Stammheimin vankilaan nimenomaan RAF:n jäseniä varten rakennettuun erityisen tarkasti vartioituun osastoon (*Hochsicherheitstrakt*) oli saatu kuljetettua itsemurha-aseet. Sama epäselvyys koski vuotta aiemmin tapahtunutta Meinhofin kuolemaa. Meinhof kuoli Natsi-Saksan antautumisen vuosipäivänä 8.5.1976, ja virallinen kuolinsyy oli itsemurha hirttäytymällä. Sekä RAF:n jäsenet että monet Meinhofin läheiset ja tukijat kiistivät itsemurhan mahdollisuuden.¹⁴

Hyökkäys Tukholman lähetystöön oli RAF:n ensimmäinen sen tyyppinen kansainvälisen tason terrori-isku, jollaiseksi ilmiö tänä päivänä mielletään. Sen suoritti *Kommando Holger Meins*, johon kuuluneen Dellwon lausunto kuvaa hyvin RAF:n toiminnan reaktiivista luonnetta (Dellwo haastattelussa 2003). Ensin oli yritetty laillisin keinoin saada vankilaolosuhteita muuttumaan. Kun seurauksena oli Meinsin kuolema, ja sen saatteena liittokansleri Schmidtin sanat, joiden mukaan RAF:n jäsenet eivät voineet odottaa pääsevänsä vankilassa mihinkään ”lepokotiin” (*Erholungsheim*), päädyttiin voimakkaampiin toimiin.

Saksalaisen terrorismin määrittely

Terrorismin yleispätevä määrittely on osoittautunut vaikeaksi, lähes mahdottomaksi (Harle 2002, 38–39; Archer 2004, 11; Hoffman 1998, 28–40). Esimerkiksi siitä, milloin tuo käsite on syntynyt ja/tai mistä asti voimme käyttää sitä analyysin välineenä, ei ole yksimielisyyttä, puhumattakaan siitä, mistä ilmiössä pohjimmiltaan on kyse. En kuitenkaan aio tehdä ilmiön ajoituksesta tai sen lainalaisuuksien määrittelystä mitään kynnyskysymystä, vaan tuoda esiin toimijoiden, erityisesti Meinhofin, oman kokemuksen ja sen, miten he ymmärsivät ja määrittelivät oman toimintansa.

¹³ Palestiinalaiset kaappasivat Lufthansan Mallorcalta palaamassa olleen tilauslennon tukeakseen Schleyerin sieppanneen RAF-kommandoryhmän vaatimusta 11 RAF-vangin vapauttamisesta. Tämän lisäksi he vaativat kahden palestiinalaisvagin vapauttamista sekä 15 milj. dollarin lunnaita.

¹⁴ *erklärung von jan-carl raspe 1977, 21–22; Der Tod Ulrike Meinhofs, 1979; Dokumentation der Tod Ulrike Meinhofs, o.J.; Ensslin 1987, 93.*

Terrorismi-ilmiön tarkempi määrittely on mielestäni aina tehtävä tapauskohtaisesti. Omassa työssäni olennaista on, että

- 1) Saksan liittotasavallassa terrorismi-ilmiö syntyi 1970-luvun alkupuolella;
- 2) Ilmiön synty oli kahden osapuolen vastakkainasettelun, toisin sanoen tietyn prosessin tulosta eikä saanut alkuaan yksinomaan tietyn pienryhmän tavoitteenasettelusta.

RAF:n kohdalla ilmiön uutuus näkyi siinä, että aivan aluksi, vielä esimerkiksi vuonna 1972, toimijoita kutsuttiin ”anarkistisiksi väkivallantekijöiksi”. Vielä vuonna 1976 julkaistut etsintäkuulutusjulistet on otsikoitu näillä sanoin (Kraushaar 1998, 552–553)¹⁵. Oletukseni on, että sana terrorismi tuli Liittotasavallassa käyttöön syksyllä 1972 tapahtuneen Münchenin verilöylyn jälkeen (Hoffman 1998, 31). Palestiinalaisten olympiakisoissa tekemä israelilaisurheilijoiden kaappaus ja surma oli Liittotasavallassa ensimmäinen sen tyyppinen terrori-isku, jollaisina ne tänä päivänä tunemme. Se kohdistui siviileihin, toisin sanoen kehen tahansa ihmiseen.¹⁶ Saksassa toteutettiin 1980-luvulla liittovaltion rahoituksella laaja terrorismin tutkimusprojekti, jossa oli mukana Iring Fetscherin johdolla joukko nimekkäitä tutkijoita (*Analysen zum Terrorismus*, 1981–1984). Sen tekijät totesivat, että Liittotasavallan lainsäädäntö ei vielä tuolloinkaan tuntenut sanaa terrorismi, DDR:n sen sijaan kyllä. Saksalaistutkijat määrittelivät terrorismin ”alhaalta ylöspäin” suuntautuvaksi toiminnaksi, jota oli olemassa kolmen tyyppistä: a) alistettujen etnisten vähemmistöjen kulttuuriseen ja poliittiseen autonomiaan pyrkivä ”irredentistinen” toiminta, jota ilmeni Italiassa Triesten ja Etelä-Tirolin kohdalla, Baskimaassa, Pohjois-Irlannissa ja Israelissa; b) kolmannen maailman vapautusliikkeet, jotka taistelivat (entisiä) siirtomaaisäntiään vastaan sekä c) ”poliittisesti motivoituneiden henkilöiden ja ryhmien terrorismi”, jonka tavoitteena oli

¹⁵ Internetissä on myytävänä vastaava juliste vuodelta 1971, URL:<http://www.baader-meinhof.com/special/store.htm>

¹⁶ Tätä kutsutaan ”mielivaltaisesti yleisöön” kohdistuvaksi *sokeaksi terrorismiksi* erotuksena ”vallanpitäjiin tai heidän edustajiinsa kohdistuvasta” *valikoivasta terrorismista* (Harle 2002, 37), joka kuitenkin on eri asia kuin sissisotataktiikka, joka on ”sodankäynnin muoto, johon turvaudutaan silloin, kun vihollisen ylivoima tekee avoimen yhteentöton epäedulliseksi” (Marjomaa 2002).

”muuttaa pitkälle kehittyneen demokraattisen teollisuusmaan poliittinen ja sosiaalinen *status quo* sosialistiseksi yhteiskunnaksi vaikka väestön enemmistöllä ei ole minkäänlaista halua tällaiseen muutokseen” (*Analysen zum Terrorismus* 1981, 21–22).

Saksalaistutkijoiden mukaan ryhmien b) ja c) ero oli se, että edellisessä sissisotaa käyvien ryhmien kokema alistus oli ”havaittavissa” ja että heillä oli väestön enemmistön, siviiliväestön tuki takanaan (*Analysen zum Terrorismus* 1981, 22). Puuttuva siviiliväestön tuki oli saksalaistutkijoiden mukaan syy ”terroristisen strategian” käyttöön RAF:n taholta. Ratkaisu perusteltiin ideologisesti ja yhä selvemmin myös ”pelkästään” eksistentiaalisilla syillä (*Analysen zum Terrorismus* 1981, 27). Tästä syystä tutkijat eivät myöskään hyväksyneet sitä, että RAF nimitti toimintaansa sissisodaksi. Kun sissisota vaati siviiliväestön tuen ja käytti välineenään pääsääntöisesti väkivaltaa (*”Gewalt; violentia”*), RAF:n oli enemmistön tuen puuttuessa ollut pakko turvautua pelon (*”Schrecken”*) käyttöön. Pelottelun ensisijaisena kohteena oli hallitus, toissijaisena siviiliväestö.

Vaikka saksalaiset tutkijat eivät hyväksyneet RAF:n omaa sissisota-määrittelyä, he kuitenkin toivat esiin sen selkeän muutoksen, joka tapahtui toiminnan luonteessa vuonna 1972. RAF perustettiin Baaderin onnistuneen vapautusoperaation jälkeen, koska edellä mainittujen tutkijoiden mukaan pidettiin varmana sitä, että sissisota olisi mahdollinen Liittotasavallassa. Tästä oletuksesta osoituksena olivat RAF:n ensimmäiset iskut, jotka kohdistuivat USA:n tukikohtiin Saksassa. RAF:lle oli suuri yllätys, että sissisota ei kuitenkaan levinnyt laajemmalle. Tätä seurasi omien toimintaperiaatteiden reflektio ja myös kahden eri näkemyksen syntyminen, mikä johti Horst Mahlerin eroon/erotamiseen ryhmästä 1972. Ulrike Meinhofin ympärille ryhmittynyt, selvemmin alkuperäiseen ”Kaupunkisissikonseptin” tukeutunut ryhmä muutti näkemyksiään ja toimintastrategiaansa vähemmän kuin Mahlerin edustama linja (*Analysen zum Terrorismus* 1981, 17–28).

Eron tekeminen alkuvaiheen sissisotataktiikan ja myöhemmissä iskuissa toteutetun, myös ulkopuolisiin kohdistuneen, terrorin välillä on tärkeää sen ymmärtämiseksi, miksi jotkut intellektuellit kuten Meinhof lähtivät perustamaan RAF:ää. Valtaosa RAF:n jäsenistä oli lähtöisin keski- tai ylemmän sosiaaliluokan piiristä, ja heille väkivallan

käyttö oli vieraampaa kuin alemmista sosiaaliryhmistä tuleville (Elias 1997, 221–222; Wunschik 1997, 69). Vaikka heistä vain osa lukeutui intellektuelleihin, toiminnan aatemaailma ja tausta oli yliopiston piiristä lähtöisin, joten sille pyrittiin löytämään myös teoreettisesti perusteet. Norbert Elias on eritellyt RAF -aktivistien väkivallankäytön ja sille marxilaisen teorian kautta haetun oikeutuksen taustoja:

Nuorten porvarillisten ihmisten on paljon vaikeampi ylittää sivilisatorisia kieltoja, joita heillä on fyysisen väkivallan käyttöä vastaan, sillä heidän perheidensä standardi on toisenlainen. Tarvittiin oikeutus reflektion ja oikeutus teorian kautta /.../. On kyseenalaista, onko porvarillisille terroristeille todella keskeistä vapautuminen taloudellisesta sorrosta, jota toinen luokka harjoitti toista teollista luokkaa kohtaan. Heidän omilla kokemuksillaan ahdistavista yhteiskunnallisista pakoista ja heidän henkilökohtaisella halullaan vapautua sietämättömästä sorrosta oli todennäköisesti paljon suurempi merkitys heidän väkivaltaiselle taistelulleen silloista yhteiskuntajärjestelmää vastaan, kuin he teorian tasolla tiedostivat (Elias 1997, 221–222).

Eliaksen mainitsemat omat kokemukset ”ahdistavista yhteiskunnallisista pakoista” ja ”henkilökohtainen halu” vapautua ”sietämättömästä sorrosta” ovat niitä RAF:n taustekijöitä, joita edellä siteeratut saksalaistutkijat eivät pitäneet ”havaittavina”. Kokemus valtiovallan harjoittamasta terrorista oli eräs Meinhofin artikkelien keskeisimmistä teemoista. Sana *terrori* sen alkuperäisessä, Ranskan vallankumouksen ajoilta peräisin olevassa merkityksessä kuului hänen vakiosanastoonsa. Meinhofin kokemukset terrorista liittyivät ensisijaisesti Norbert Eliaksen analysoimaan *sosiaaliseen sukupolvikonfliktiin*. Sosiaalisen sukupolvikonfliktin käsitteellä Norbert Elias on pyrkinyt tarkentamaan näkemystä sukupolvien välisestä tai ”isättömän sukupolven” kapinasta (Löwenthal 1970; Habermas 1969, 34–35), joka usein esitetään selityksenä RAF:n luomiseen johtaneeseen poliittisen umpikujan kokemukseen. Saksan kohdalla on ilmeistä, että uuden valtion perustaminen vuonna 1949 oli osasyynä konfliktiin. Vastaperustetuissa valtioinstituutioissa ei tapahtunut normaalia sukupolvivirotaatiota, vaan ne yksilöt, ryhmittymät ja poliittiset linjat, jotka olivat 1950-luvulla päässeet valtaan, puolustivat asemiaan kaikin keinoin. Tämä konflikti henkilöityi Meinhofiin ja Schmidtiin ja hei-

dän väliseensä vastakkainasetteluun. Sodan jälkeen varttuneet nuoret aikuiset kokivat poliittisella ja ammatillisella uralla etenemisen vaikeaksi ja tämä esti elämän kokemisen merkityksellisenä: ”Itsensä toteuttamisen tarve... toteutuu 1900-luvun kehittyneissä yhteiskunnissa usein omistautumisena poliittiselle ihanteelle.” (Elias 1997, 218).

Kun RAF:n vuosina 1970–72 noudattamaa sissisotataktiikkaa tarkastellaan Eliaksen johtopäätösten valossa, se on helpompi asettaa alkuperäiseen kontekstiinsa. Mikäli kyse oli vanhempien sukupolvien ylivallan murtamisesta politiikassa, ei alkuvaiheessa ollut kyse demokraattisen valtion perusteiden kyseenalaistamisesta, vaan ensisijaisesti poliittisesta vallanvaihdosta. Meinhof kumppaneineen halusi korvata valtion johdon nuoremman sukupolven edustajilla ja/tai sellaisilla henkilöillä, jotka eivät olleet aiempia natsivallan kannattajia, kuten Helmut Schmidt, Hanns-Martin Schleyer ja Deutsche Bankin johtaja Alfred Herrhausen. RAF ei siten uhannut valtion demokraattisia toimielimiä, toisin kuin valtiovallan rahoituksella toimineet saksalaistutkijat Fetscherin johdolla pyrkivät osoittamaan. RAF:n tekstit nojasivat kyllä marxilaisuuteen, ensisijaisesti koska se oli ainoa oppijärjestelmä, joka 1970-luvun alussa oli selvästi valitsevan järjestelmän suhteen oppositiossa (Elias 1997, 218–219). Niissä ei kuitenkaan aseteta tavoitteeksi ”proletariaatin diktatuuria” tai muita kommunistisen vallankumouksen ”lainmukaisia” vaiheita aiemman valtiovallan kumoamiseksi. Sissisotataktiikalla ei myöskään hyökätty esimerkiksi liittopäivien istuntosalia vastaan, vaan hyökkäyksillä pyrittiin eliminoimaan tietyt yksittäiset toimijat ja kritisoidaan Liittotasavallan poliittista ja käytännöllistä tukea Vietnamin sodalle – antoihan se USA:n käyttäjä alueellaan olevia tukikohtia tämän sodan välietappeina.

Meinhofin kohdalla sosiaalinen sukupolvikonflikti ilmeni sekä henkilökohtaisina marginaalisuuden kokemuksina että voimakkaana samastumisena marginaaliryhmiin yleensä. Lapsuuden ajan kokemukset natsivallan legitimitietin kieltäneessä perheessä saivat jatkoa muun muassa kasvatusäidin joutumisesta kylmän sodan ajan ”virkakiellon” uhriksi ja tultua pidätetyksi virastaan. Jos maailmanpoliittinen tilanne ja siihen hyvin suoraan sidoksissa ollut Liittotasavallan sisäpoliittinen kehitys olisivat edenneet toisin, tämä ”perintö” olisi voinut löytää erilaisen toteuttamistien. Nyt se vahvistui samastumisena alipalkattuihin naisiin ja

koulukotilapsiin sekä Meinhofin liittymisenä osaksi kulttuurivallankumousta Länsi-Berliinissä. Vaikka hän toisaalta löysi itselleen etsimänsä kaltaisen viiteryhmän, oli avioero tuohon aikaan sen verran harvinainen asia, ettei se puolestaan voinut olla luomatta erilaisuuden tunnetta myös tämän ryhmän sisällä.

Meinhofin henkilökohtaiset marginaaliin kuuluminen kokemukset eivät olleet harvinaisia, jopa pelkkä pitkän tukan aiheuttama syrjintä saattoi 1960-luvulla olla sysäys vastarintaan (Kellen 1998, 54). Meinhofin omakohtaisten kokemusten välittyminen hänen teksteissään oli varmasti syytä siihen, että hänen analysoimansa ”poliittisen terrorin kokemukset” saivat niin laajaa vastakaikua *konkret* -lehden lukijoissa. RAF:n jäsenen Monika Berberichin kokemukset emansipatorisesta, aiemmin koetun henkilökohtaisen pelon voittamisesta ja halusta voida päättää itse omista asioistaan kuvaavat tätä. Tukholman iskussa mukana ollut Karl-Heinz Dellwo puolestaan kertoi, miten hän opposition hajoamisvaiheessa koki RAF:n liittymisensä valitsevansa kahden vaihtoehdon välillä: joko hän murskautuisi systeemin vallan alle tai nousisi sitä vastaan (Berberich haastattelussa 1996; Dellwo haastattelussa 2003).

Mielikuvat terroristista kääntyivät toisin päin ja/tai virkavalta pystyi kääntämään ne toisin päin, kun aktivistit Baaderin vapautusoperaatioissa syyllistyivät pahimpaan lainvastaiseen tekoon, ihmishengen vaarantamiseen. Aktivistit eivät itse varmasti ymmärtäneet, miten kohtalokas kirjastovirkailija Georg Linken haavoittuminen heille tuli olemaan. Se antoi virkavallalle, poliitikoille ja hallitusta tukevalle Springer-lehdistölle perusteen luoda uhkakuvan, jonka mukaan kuka tahansa voisi olla ”murhaajien” seuraava uhri. Tuohon asti oppositio oli vedonnut oikeudenmukaisuuteen, sanan- ja mielipiteenvapauteen ja pystynyt kerran toisensa jälkeen osoittamaan poliittisen establismentin syyllistyneen vääryyksiin ja laittomuuksiin. Nyt he itse joutuivat suuren yleisön silmissä ”terroria” harjoittavien henkipattojen asemaan. Terrori-sanan molemmat käyttötavat ovat käytännön esimerkkejä Vilho Harlen analysoimasta lainalaisuudesta:

Kysymys siitä, mitä on terrorismi ja kuka on terroristi, on pohjimmiltaan poliittinen. Terrorismin ja terroristin määrittely on poliittista toimintaa, joka palvelee poliittisten tavoitteiden ajamista /.../. Merkityksistä ja tulkinnoista käy-

ty kamppailu on politiikkaa, poliittista toimintaa, jossa joku tai jotkut pyrkivät saamaan oman käsityksensä yhteiseksi ja yleiseksi totuudeksi ja jossa eri pyrkijöiden tavoitteet saattavat törmätä voimakkaastikin yhteen. Vaikeimmat ja ratkaisemattomat konfliktit ovat useimmiten sellaisia, joissa ei käydä kiistaa vain tietyn maa-alueen tai muun aineellisen hyvän hallinnasta, vaan ennen muuta siitä, kuka on oikeassa, kuka väärässä; kenen totuus on oikeaa totuutta. (Harle 2002, 32)

Mielestäni RAF:n toiminnan alkuvaiheen kohdalla terrorismi on harhaanjohtava termi, mutta sen käyttäminen on vaikea välttää, koska järjestö lopulta päätyi senkaltaiseen toimintaan monivuotisen valtiovallan kanssa käydyn vastakkainasettelun tuloksena. Vastakkainasettelun olennainen osa oli julkisuudessa käyty taistelu kansan sieluista, jossa ratkaisevaksi näyttävät muodostuneet oletetut ja todelliset ihmisuhrit. Tämä oli käynyt ilmi jo tavatatalotuhopoltto-oikeudenkäynnin yhteydessä, kun tuomarit olivat vedonneet nimenomaan ihmishengen vaarantamiseen, mikä oli ”imaginaarinen” tekijä, kuten Bernward Vesper totesi, koska tuhopoltto tapahtui yöllä.¹⁷ Nämä imaginaariset tekijät olivat julkisuudessa kuitenkin olennaisia. RAF:n ja valtiovallan välisen vastakkainasettelun etenemisessä oli kyse prosessista, jota ei voi selittää vain yhden osapuolen toimintaa tarkastelemalla. Liittotasavallan terrorismi oli pohjimmiltaan yritys soveltaa sissisotataktiikkaa metropoleihin¹⁸, eli valtiovallan säikäyttämistä ja siviiliväestön tuen etsimisestä omille toimille, mutta tilanne eskaloitui paljon nopeammin kuin RAF:n perustajat olivat osanneet odottaa. Toiminta poliittisena fraktiona epäonnistui täysin ja RAF:n ydinryhmästä muodostui joukko yksinäistaistelijoita. Julkisuu-

¹⁷ Bernward Vesper oli Gudrun Ensslinin ex-mies, joka julkaisi uusvasemmisto-oppositiolle hyvin tärkeää *Voltaire Flugschriften* -kirjasarjaa. Heilläkin oli yhteinen lapsi, vuonna 1967 syntynyt Felix-poika.

¹⁸ Sissisotaa on vaikeaa ellei mahdotonta käydä ilman kolmannelta osapuolelta saatavaa apua. RAF teki jonkin verran yhteistyötä palestiinalaisten vapautusjärjestöjen kanssa. DDR:ltä saatu tuki oli lähinnä pakopaikan etsintää eikä toiminut vielä perustajasukupolven aikana: Meinhof yritti vanhojen kontaktiensa avulla tiedustella yhteyksien luomista heti kesällä 1970, mutta lähinnä asian uutuuden vuoksi ei yhteydenotto tuottanut tulosta (Aktennotiz über die Einreise der Ulrike Meinhof vom 18.8.1970, BStU, MfS HA XX AIG 496, Blatt 16–19).

den toiminta ja provosointi olivat olennainen osa terrorismi-ilmiötä myös Liittotasavallassa, mutta osittain hyvin odottamattomalla tavalla. Taistelu julkisuudesta oli myös se osa, jossa Meinhof hävisi selvästi ex-aviomiehelleen Klaus Rainer Röhlille ja jossa yksityisen elämänalueen yhdistyminen osaksi poliittista kamppailua problematisoitui selkeimmin.

Politiikan maskuliininen lähestymistapa

Alussa esitetty Meinhofin elämäkerran tiivistelmä havainnollisti sitä, miten pitkäaikainen ja monivaiheinen oli hänen uransa, ja miten se vuonna 1970 johti päätökseen toteuttaa poliittinen muutos tarvittaessa vaikka jonkinasteisin voimatoimin. Meinhofin vankila-ajalta peräisin olevassa kirjeessä tulee konkreettisesti esiin tuo pitkäaikainen pyrkimys yhteiskunnan parantamiseksi, joka Meinhofin mukaan oli saavutettavissa myös sissisodan keinoin. Kirjeessä näkyy myös usko parempaan huomiseen huolimatta oikeudenkäynnistä, vankiloista ja muista vastoinkäymisistä. Sitaatissa Meinhof toi esiin sen, miten Brandtin hallitus oli alkanut toteuttaa sitä politiikkaa, joka vuonna 1959 oli leimattu ”Ullbrichtin ohjailemaksi”:

En usko, että meidän juttumme tulee kymmenen vuoden sisällä osaksi hallituspolitiikkaa, kuten se, mitä kymmenen vuotta sitten *konkreettissa* ajoimme, nyt on (vaikkakin täysin eri lähtökohdista, jotka ovat vastakkaiset sille, mitä minä silloin tarkoitin ja jota nyt päättäväisemmin edustan). Ei. Mutta että sissisota on vallankumouksellisen taistelun mahdollinen muoto myös suurkaupungeissa, on ajatus, joka tulee vatedeskin kokemaan takaiskuja, mutta uskon, ettei sitä pystytä kokonaan tuhoamaan. (Meinhof 1972, kurs. KL)

Meinhof ei vankila-aikanakaan asettanut ratkaisujaan kyseenalaiseksi tai katunut tekojaan, mikä osittain selittyy sen kautta, että taistelu nimenomaan omien oikeuksien puolesta vain kärjisty tuossa vaiheessa (Krebs 1995, 244). Entä mitkä olivat ne eksistentiaalisina koetut syyt (Edschmidt 1996; Vielt 1997; Schiller 1999), jotka ennen vuotta 1970 olivat saaneet Meinhofin vakuuttuneeksi siitä, että ”sanoilla ei voinut enää vaikuttaa”, kuten hän kustantaja Wagenbachin mukaan oli todennut? Koska olen vakuuttunut siitä, että Meinhofin kohdalla lapsuuden ja nuoruuden aikaiset raskaat menetykset eivät olleet syynä tähän ek-

sistentiaalisena koettuun ratkaisuun, on näitä syitä etsittävä aikuisiän ja nimenomaan naiseuteen liittyvistä kokemuksista. Meinhof myös itse torjui lapsuudenajan lähiympäristön vaikutuksen aseelliseen taisteluun lähdön syynä. Meinhofin mukaan samat kokemukset olisivat voineet tehdä hänestä ”CDU:n äänestäjän tai SPD:n jäsenen” (Meinhof 1973).

Baaderin vapautusoperaation valmistelussa Meinhofin naiseus näkyi siinä, miten hän ”adoptoi” Baaderin ottamalla tämän henkilökohtaiset asiat hoitaakseen, koska tällä ei ollut lähiomaisia Berliinissä. Malli tähän oli varmasti osittain peräisin omasta kokemuksesta, siitä tilanteesta, kun äidin kuoltua 1949 tämän opiskelutoveri Renate Riemeck adoptoi Wienke ja Ulrike Meinhofin. Ratkaisu oli myös puhtaasti käytännöllinen, koska Baaderin naisystävä Ensslin ei voinut tätä roolia ottaa ollessaan itse poliisin etsimä vankikarkuri. Meinhof siis sitoutui selkeästi Baaderin asioiden hoitamiseen paitsi ”toverillisella”, myös selkeästi äidillisellä tavalla.¹⁹ Itse ampumavälikohtaus yhteiskuntatieteellisen tutkimuslaitoksen kirjastossa oli tärkeä käännekohta, eikä Meinhofin reaktiota siihen pidä vähätellä. Miten nainen reagoi, kun suljetussa tilassa laukaistaan ase? Tällöin vaistomainen ajatus on, että joku paikallaolijoista loukkaantuu tai kuolee. Meinhof ei kuitenkaan pelästynyt niin paljon, että olisi lamaantunut, eikä myöskään jäänyt huolestuneena katsomaan, mitä tapahtui, vaan hyppäsi Baaderin ja muiden operaatioon osallistuneiden mukana ulos ikkunasta. Meillä ei ole Meinhofin henkilökohtaisia kommentteja siitä, miten hän tuon tilanteen koki, mutta jo se tosiasia, että hän poistui paikalta jäämättä katsomaan mitä tapahtui, kertoo sen, että hän toimi nimenomaan operaation päätavoitteen eli vapautumisen mukaisesti. Meinhofille tunnusomainen tapa pyrkiä toimimaan ”solidaarisesti” saattoi hänen ystävänsä Lili Holtkampin mukaan vaikuttaa hänen päätökseensä lähteä muiden mukana pe-

¹⁹ Kasvatusäiti Riemeckin havaintojen mukaan Meinhofilla oli jo lapsuudessa niin voimakas taipumus auttaa itseään heikompiä, muun muassa Bubi-nimistä ikätoveriaan, että hänen mielestään oli kyse ”Bubi-kompleksista”. Riemeckin mukaan tämä piirre selitti halun auttaa Baaderia ja lähteä mukaan RAF:n perustamiseen (Riemeck 1994, 73). Mielestäni osuvampi määrittely tuolle Meinhofin ominaispiirteelle on sisar Wienke Zitzlaffin korostama ”voimakas sosiaalinen velvollisuudentunne” (”starkes soziales Bewußtsein”), Wienke Zitzlaff haastattelussa 2001.

rustamaan RAF:ää (Holtkamp haastattelussa 2000), ja samoin se saattoi vaikuttaa hänen pakenemiseensa paikalta ryhmän mukana, kun tilanne yllättäen muuttui.

Meinhofin tyttären Bettina Röhlin havainnot heti vapautusoperaation jälkeen tuovat meidät lähemmäksi operaatioon osallistuneiden kokemuksia. Juuri näitä kokemuksia on ulkopuolisen ja tämän päivän perspektiivistä kaikkein vaikein tavoittaa. Vapautusoperaation tekijöiden lähipiiriin kuuluneet Monika Berberich ja Marianne Herzog tulivat Meinhofin puolesta hakemaan Bettinaa ja Reginea Bremenistä, jossa nämä Lili Holtkampin luona olivat olleet vapautusoperaation ajan. Bettina Röhl kuvasi tunnelmaa autossa:

Autossa vallitsi hilpeä mieliala. Puheenaihe oli Baaderin vapautus. Naiset eivät itse olleet siinä mukana, mutta tunsivat jokaisen yksityiskohdan. Tuntikausia he herkuttelivat sillä, miten tyhmiä kytät olivat olleet, miten hyvin kaikki oli sujunut, miten kaikki mukana olleet olivat päässeet pakenemaan jne. (Röhl 2000, 79–80)

Monika Berberichin mukaan RAF:n tavoitteena ei ollut ”ikuisesti kulkea pyssy kädessä, vaan päätöksestä ottaa elämä omiin käsiin, se oli ratkaiseva kohta tässä asiassa, ettei anna enää määrällillä itseään, vaan tekee päätökset itse” (Berberich haastattelussa 1996). Missä suhteessa Meinhof sitten halusi ”tehdä päätökset itse”? Ensimmäisenä ”päättöksenteon kohteena” vapautusoperaatioon liittyen oli kysymys lasten huoltajuudesta. Meinhof oli pyrkinyt jo ennen Baaderin vapautusoperaatiota varmistamaan sen, että mikäli hän olisi estynyt hoitamasta lapsiaan, nämä jäisivät hänen sisarensa Wienke Zitzlaffin huostaan. Zitzlaffilla itsellään oli myös kaksi lasta ja hän oli myös eronnut. Naiset olivat jo kauan ennen vuotta 1970 sopineet, että mikäli jommalle kummalle tapahtuisi jotain, ottaisi toinen kaikki lapset hoiviinsa. Tämä liittyi heitä yhdistäneisiin pohdintoihin siitä, ettei äitiys saanut olla naisen poliittisen toiminnan esteenä (Zitzlaff haastattelussa 2001). Meinhof oli vähän ennen Baaderin vapautusoperaatiota käynyt varmistamassa sisareltaan, että sopimus oli voimassa kertomatta kuitenkaan mitään Baaderin vapautussuunnitelmista. Meinhof oli siten ottanut huomioon myös sen mahdollisuuden, ettei hän pystyisi palaamaan hoitamaan lapsiaan vapautusoperaation jälkeen.

Kun operaatiossa sitten syntyi laukaustenvaihto, eikä Meinhof antautunut poliisille, lasten isä Röhl ryhtyi välittömästi toimiin saadakseen lapset huostaansa. Hän teki anomuksen huoltajuudesta viranomaisille, mutta antoi myös iltapäivälehtien käyttöön kuvia lapsista. Hänen tulkintansa tilanteesta oli, että lapset olivat jossain Berliinissä ja heitä käytettiin panttivankeina Meinhofin kiristämiseksi. Ilmeisesti johtopäätöksenä Röhlin otteista, joita saattoi seurata lehdistä, Meinhof ei enää luottanut siihen, että hänen sisarensa kanssa tekemänsä sopimus pystyisi estämään pahimman vaihtoehdon toteutumisen, nimittäin sen, että lapset joutuisivat lopulta Röhlin huostaan. Meinhof lähetti Berberichin ja Herzogin Bremeniin noutamaan lapsia ja kuljettamaan nämä Sisiliaan. Lili Holtkampille Meinhofin ja tämän ex-aviomiehen Röhlin välinen epäluottamus oli tuttua, sillä hieman aiemmin hän oli Meinhofin kanssa suunnitellut molempien perheiden mahdollista yhteisasumista Berliinissä. Näin Lili olisi voinut suorittaa opintonsa loppuun Teknisessä yliopistossa, eikä Meinhof olisi ollut niin yksin lastensa kanssa joutuessaan yksinhuoltajana toimimaan näille ”sekä isänä että äitinä”. Meinhof oli myös kertonut, ettei hän haluaisi tavata Röhlä ilman jonkun kolmannen aikuisen läsnäoloa tämän tullessa tapaamaan lapsiaan Berliiniin. Röhlillä oli tapana arvostella Meinhofia ja asettaa kyseenalaiseksi tämän yksinhuoltajuus. Röhlä ei tyydyttänyt lasten vaatetus ja hän epäili jopa, etteivät nämä saisi riittävästi syödäkseen (Holtkamp haastattelussa 2000).

Meinhof siis koki olevansa alakynnessä ollessaan eron jälkeen miehensä kanssa kahden. Tämä on mielenkiintoinen, lähes uskomaton havainto, kun sitä vertaa siihen vaikutusvaltaiseen asemaan, joka Meinhofilla oli opposition muiden edustajien silmissä, tai lähipiiriin edustajien havainnoimaan Meinhofin vahvaan persoonaan, josta kertovat esimerkiksi kasvatusäiti Renate Riemeck ja Meinhofin tytärpuoli Anja Röhl (Riemeck 1994, 73; Anja Röhl haastattelussa 2000). Meinhof ei siis itse kokenut olevansa yhtä vahva kuin millaisena muut ihmiset häntä pitivät, ei varsinkaan suhteessa Röhlisiin. Tämä on merkittävä asia, sillä avioliitto ei koskenut vain perhe-elämää, vaan myös ammatillista toimintaa, ja näin Meinhofin uraa on tarkasteltava myös tässä valossa. Kuinka tietoinen Meinhof oli siitä, miten suuri hänen osuutensa *konkret*-lehden nousuun ja kehitykseen ”vasemmiston epävirallisen pää-äänenkannattajaksi” oli ollut?

Oliko hän avioliitossa ehkä huomaamattaan pyrkinyt toteuttamaan enemmän miehensä kuin omia tavoitteitaan ja toiveitaan, ja huomasiko hän itse asiassa vasta avioeron jälkeen, että hänen omat tarpeensa olivatkin erilaiset?

Toimittaja Ulrike Helwerth on esittänyt radio-ohjelmassaan sen näkemyksen, että avioero ja sitä seurannut muutto Länsi-Berliiniin olisivat merkinneet Meinhofille vapautumisen kokemusta. Näkemys sopii hyvin yhteen Meinhofin aikalaisten, hänelle läheisten Holtkampin ja Anja Röhlin havaintoihin. Tätä näkemystä jälkikäteen tapahtuneesta omista näkemyksistä 'tietoiseksi tulosta' tukevat myös Röhlin ja lehden pitkäaikaisen työntekijän Rühmkorfin ihmettelyt siitä, miksi Meinhof ylipäätään päätti ottaa eron ja miten tämä ei aiemmin ollut ilmaissut tyytymättömyyttään esimerkiksi lehden selkeästi seksististen, mutta "seksuaalisen vapautumisen" ajalle ominaisten kansikuvien suhteen.²⁰ Miesten kuvauksissa avioeron aiheuttama katkos näyttäytyy "lopun alkuna", kun taas Helwerthin ohjelmassa ja haastatteleminen aikalaisten lausunnoissa kyse on neutraalimmin uuden, erilaisen vaiheen alusta. Helwerth ei kiellä avioeron suurta vaikutusta Meinhofin elämään, mutta katsoo hänen pystyneen kääntämään tilanteen voitokseen: "Hän muunsi tämän katkoksen vapautukseksi." (Helwerth 1996; Holtkamp haastattelussa 2000; Anja Röhl haastattelussa 2000)

Meinhofin omassa tuotannossa katkoksen ja vapautumisen kokemus tuli esiin tekstissä *Falsches Bewußtsein*, joka on hänen selkeimmin feministinen artikkelinsa. Se ilmestyi heti eron jälkeen vuonna 1968. Tuosta tekstistä esimerkkinä mainittakoon "äidinroolin ideologisoinnin" kritiikki (Meinhof 1968a). Se liittyi hänen paljon käsittelemäänsä koulukotitematiikkaan, jossa hän usein otti esiin naisten syyllistämisen juuri ideologisoidun äidinroolin perusteella, sekä myös hänen omaan päätökseensä jättää omat lapsensa muiden hoiviin ja läh-

teä laittomaan poliittiseen toimintaan. Yksi useimmin esitettyjä kysymyksiä suhteessa Meinhofin lähtöön mukaan RAF:ään onkin, miten hän pystyi jättämään lapsensa. Meinhof oli kuitenkin sitä mieltä, ettei hän ollut ainoa "oikea" tai mahdollinen kasvattaja tyttärilleen, vaan että äitiys oli keino sitoa naiset paikalleen ja estää heitä osallistumasta "sosiaaliseen vapautustaisteluun". Tekstissään Meinhof mainitsi tuohon aikaan ajankohtaiset Betty Friedanin ja Simone de Beauvoirin, mutta hänen mukaansa oikeiden kysymysten esittäminen naisten syrjinnän ja sitä kautta kaikenlaisen syrjinnän lakkauttamiseksi oli vasta alussa (Meinhof 1968a).

Meinhofin melko myöhäinen herääminen naisasiaan ja omien tarpeiden tunnistamiseen muistuttaa Simone de Beauvoirin kehitystä. de Beauvoirista elämäkerrallisen tutkimuksen julkaisseen Toril Moin mukaan de Beauvoir oivalsi oman "erilaisen" asemansa naisena vasta alettuaan vuonna 1946 kirjoittaa omaelämäkertaansa. de Beauvoir kirjoitti tämän jälkeen heti kirjan *Toinen sukupuoli*, joka julkaistiin 1949 (Moi 1996, 95–96). de Beauvoir oli pitänyt 20 vuotta aikaisemmin itsestään selvänä, että jäisi kakkoseksi Jean-Paul Sartren jälkeen heidän suorittaessaan yhtä aikaa filosofian opintojen päättökoetta yliopistossa. Tuon ajan maailmassa de Beauvoir ei voinut nähdä olevansa intellektuellina yhtä hyvä tai jopa parempi kuin Sartre ja siten oikeutettu kilpailemaan ykkösjajasta, vaan hän hyväksyi sen tosiasian, että naisena hänen oli jätävä kakkoseksi (Koivisto 2001, 271–277). Myöskään Meinhof ei voinut nähdä omaa vahvuuttaan ennen kuin oli ottanut miehestään eron ja muuttanut Länsi-Berliiniin.

Meinhofin aikalaisten esittämässä tulkintamallissa elämää oli olemassa myös avioeron jälkeen. Helwerth otti radio-ohjelmassaan esiin ääninauhan yhdestä kaikkein eniten käytetystä televisiohaastattelusta, jossa Meinhof analysoi poliittisesti aktiivisen äidin elämäntilannetta. Meinhof istui hartiat kyyryssä Berliinin-asunnossaan sängyn laidalla, tupakoiden, päällään T-paita ja pitkät housut, hiukset vapaana toisin kuin esimerkiksi hänen *konkret* -pääkirjoitustensa ohessa olleissa virallisemmissä kuvissa:

On tietysti paljon helpompaa, kun on mies jolla on vaimo, joka huolehtii lapsista. Mutta kun on nainen, jolla ei ole vaimoa, joka ottaisi heidät hoitoonsa, täytyy kaikki tehdä itse. Ja se on äärimmäisen raskasta. Niinpä... kaikkien poliittisesti aktiivisten naisten ongelmana – minut it-

²⁰ Rühmkorfin samoin kuin Röhlin näkemyksen mukaan Meinhof olisi ollut "täysin integroitunut" ("voll integriert", Rühmkorf 1986, 225) Hampurin "seuraelämään" ja sen vuoksi "pelkkä" uskottomuus näyttäytyi heidän mielestään riittämättömänä syynä ottaa ero – elettiin hän kaiken lisäksi seksuaalisen vapautumisen aikaa eli Rühmkorf katsoo Meinhofin kompastuneen omiin oppeihinsa. Tämä on molempien miesten koko argumentaation ydinkohta suhteessa Meinhofin radikaaleihin ratkaisuihin. Heille avioero näyttäytyy Meinhofin uran lopun alkuna, syynä siihen "epätöivon", joka johti RAF:ään (Röhl 1998; Rühmkorf 1986).

seni mukaan lukien – on, että he toisaalta tekevät yhteiskunnallisesti tärkeää työtä, että heillä on pää täynnä oikeanlaisia asioita, että he pystyvät puhumaan ja kirjoittamaan ja agitoimaan, mutta ovat aivan yhtä avuttomia lastenhoidon suhteen kuin kaikki muutkin naiset. (Helwerth 1996)

Tämä haastattelukohta on useimmiten tulkittu osoituksena Meinhofin henkilökohtaisen tilanteen ”eristyneisyydestä” ja ”epätoivoisuudesta”²¹, mutta Helwerth tulkitsee sen eri tavoin:

Aivan niin avuton, kuin minä Meinhof tässä vuoden 1969 lopussa tehdyssä haastattelussa itsensä esittää, ei hän ole. Hän on sitä vastoin menestynyt TV- ja radiotoimittaja, jolla, toisin kuin monilla muilla naisilla, on varaa palkata lastenhoitaja. (Helwerth 1996)

Tähän Helwerthin tulkintaan voi vielä lisätä, että yksinomaan Meinhofin tapa olla esittämättä itseään naisille ominaiseen tapaan huoliteltuna tulkitaan hänen sanojensa ohessa ehkä vielä selvempinä epäonnistumisen merkkeinä. Lastenhoitaja Sabine Zurmühlin samoin kuin toisen Helwerthin haastatteleman aikalaisnaisen Irenen Goergensin mukaan Meinhof ei kuitenkaan ollut masentunut tai epätoivoinen, vaan ”hyväntuulinen äiti”, joka kohteli lapsiaan ”rakastavasti ja hellästi”, ennen kaikkea yrittäen tehdä ympäröivää maailmaa lapsille ymmärrettäväksi. Tämä teki hänestä Goergensin mukaan myönteisen poikkeuksen oman aikansa vanhempien joukossa. (Helwerth 1996)

Avioero ei merkinnyt Meinhofille miesten kuvaamaa lopun alkua. Sen sijaan se sai hänet oivaltamaan, ettei naisen eriarvoinen asema koskenut vain matalapalkka-alojen naisia, joista hän oli tehnyt radio-ohjelmia, tai niitä vähävaraisia naisia, jotka eivät selvinneet lastenhoidosta kokopäivätyön lisäksi, vaan joutuivat antamaan lapsensa koulukotiin hoidettavaksi. Tuo eriarvoinen asema koski myös häntä itseään, vaikka hänellä olikin varaa palkata lastenhoitaja. ”Äidinroolin ideologisointi” koski siitä huolimatta myös häntä ja näytti tekevän mahdolltomaksi sen tyyppisen politiikan, jota hän itse piti oikeana. Röhllille sen sijaan Meinhofin menettäminen oli kaikesta päätellen

sekä henkilökohtainen että liiketaloudellinen tragedia, joka oli osasyynä – opiskelijaliikkeen hajoomin ohella – lehden taloudellisiin vaikeuksiin. Näiden seurauksena Röhl joutui vuonna 1974 luopumaan lehden julkaisijan tehtävästä. Mielestäni on Röhlin noudattamien omaelämäkerrallisten konventioiden tulosta se, että myös Meinhofin elämä vuoden 1968 jälkeen näyttäytyy hukkaan heitettyjen mahdollisuuksien tragediana. Kyseessä oli kuitenkin poliittinen taistelu.

Meinhofin Länsi-Berliinin vaiheeseen 1968–70 liittyi myös hänen ja Röhlin välillä käyty taistelu päättävällasta *konkret* -lehdessä, siis siitä, kenen tavoitteiden mukaan lehteä tuli kehittää eteenpäin. Meinhof oli jatkanut pääkirjoitusten kirjoittamista entiseen tapaan, kunnes hän vuoden 1969 alussa antoi Röhlin julkaistavaksi tekstin otsikolla *Kolumnismi* (Meinhof 1969). Tekstissään Meinhof kritisoi ensi kertaa julkisesti lehden toimituspolitiikkaa ja toi esiin yrityksensä saada julkaistua jotain berliiniläiskollegojensa kanssa kollektiivisesti. Koska tämä ei ollut onnistunut, vaan lehti piti kiinni samoista julkaisuperiaatteista kuin muutkin lehdet, esitti Meinhof epäilyksen *konkretin* siirtymisestä ”vastavallankumouksellisten” leiriin (Meinhof 1969). *konkret*-lehden valtausyritykseen sisältyi myös berliiniläisten aktivistien yllätysvierailuksi aiottu matka lehden toimitukseen Hampuriin toukokuussa 1969 (Röhl 1998, 274–278; Krebs 1995, 177–179). Röhliä oli kuitenkin informoitu asiasta etukäteen, ja näin valtausyritys epäonnistui. Tämä ”taistelu *konkretista*” (Krebs 1995, 172) mainitaan Meinhofia koskevissa omaelämäkerrallisissa teksteissä, mutta sitä ei ikään kuin oteta vakavasti, vaan se leimataan hieman höyrähtäneitten, todellisuudentajunsa menettäneiden touhuksi. Sitä on siis, samoin kuin RAF-historiaa, tarkasteltu ”voittajan” eli tässä tapauksessa Röhlin näkökulmasta. Mikäli valtausyritystä tarkastellaan Meinhofin näkökulmasta, se oli mielestäni yksi hänen yrityksistään luoda uudenlainen poliittinen liike, vastavoima Röhlin hallitsemalle lehdelle. Tässä suhteessa se oli samalla myös ”henkilökohtainen ongelma”, koska vastustajana oli hänen ex-miehensä. Koska ”taistelu *konkret*-lehdessä” hävittiin eli kun lehteä ei pystytty ”radikalisoimaan” vaan se oli muuttumassa ”vastavallankumouksen” äänitorveksi, oli otettava toiset välineet, toisin sanoen voimakeinot käyttöön opposition toiminnan jatkamiseksi. Tämä asetelma tekee ymmärrettävämmäksi ne argumentit, joilla Mein-

²¹ ”Isolation” ja ”Verzweiflung”, (ks. esim. Krebs 1995, 179; Seifert 1995, 36; Mohr 1996). Renate Riemeck toteaa saman asian toisin sanoin: ”Ulrike Meinhof hat den Boden unter den Füßen verloren.” (Riemeck 1972, 106).

hof Wagenbachin mukaan perusteli päätöstään ryhtyä tarpeen tullen laittomaan toimintaan ja kantaa vastuun sen mahdollisista seurauksista. Ensi kuulemalta tuntuu jälkipolven edustajasta, aivan samoin kuin Wagenbachista aikanaan, oudolta se, että yksi opposition näkyvimmistä mielipidejohtajista koki, ettei ”sanoilla voinut enää vaikuttaa” (Koulmasis 1994; Nirumand 1990).

Mielestäni selkein Meinhofin persoonallisuuden piirre oli, että hän oli läpeensä intellektuelli. Hän pyrki tekemään ratkaisunsa järjen pohjalta, pohtimaan asioita analyttisesti ennen päätöksentekoa. Tästä huolimatta tuli hänen eteensä elämässä kuitenkin valintoja, joita ei voinut ratkaista puhtaan analyttisesti, vaan joihin myös tunteet vaikuttivat voimakkaasti, jopa ratkaisevalla tavalla. Tällaisia ratkaisuja olivat hänen päätöksensä muuttaa Röhlin luo Hampuriin ja ryhtyä toimittajaksi laittoman järjestön rahoittamassa lehdessä antikommunismiin hallitsemassa maassa. Samoin päätös avioerosta oli niin yllättävä, että sen on täytynyt tapahtua spontaanisti, vaikkakin hän oli selvästi etukäteen punninnut vaihtoehtoa ottaa ero. Mutta vasta Röhlin uskottomuus hetkeä aiemmin yhdessä ostetun talon tupaantuliaisissa oli tekijä, joka sai ”maljan vuotamaan yli” ja päätöksen aikaan. Kaikesta päätellen myös Baaderin vapautusoperaatioon osallistuminen ja siitä seurannut RAF:n perustaminen olivat asioita, joiden lopputuloksen Meinhof arvioi voivansa tietää vasta jälkikäteen ja päätti ottaa riskin uudenlaisen poliittisen liikkeen luomiseksi. Meinhofin vakaumus ei muuttunut, vain keinot sen toteuttamiseen. Hän koki puolustavansa laillisuutta, jota Liittotasavallan senhetkinen hallitus ja maan valtaapitävät ryhmät eivät kunnioittaneet (*Das Konzept Stadtguerilla, Rote Armee Fraktion* 1997, 41). Tämä johtopäätös antoi hänelle mielestään oikeuden nousta valtiota vastaan. Tämä oli hänen toimintansa yleispoliittinen ulottuvuus. Sen lisäksi tulivat mukaan vasemmiston sisäiset ja henkilökohtaiset syyt, jotka Meinhofin kohdalla kietoutuivat tiukasti yhteen.

Olen edellä eritellyt sitä, miten Meinhofin erottua avioriita jatkui taisteluna yhteisesti luodusta lehdestä ja sananvallasta tässä uusvasemmiston luetuimmassa julkaisussa. Meinhof ilmeisesti koki itsellään olevan vähintään yhtä suuret ”oikeudet” – ja myös vastuun – lehden edelleen kehittämiseen, mutta koska hän oli irtautunut toimituskunnasta ja julkaisutyöstä institutionaalisesti, ei paluu enää ollut mahdollinen, ei edes Berliinistä mukaan saadun

joukkovoiman avulla. Röhl taisteli kaikin voimin oman elinkeinonsa puolesta samoin kuin myös lastensa huoltajuudesta ja käytti kaikki käytettävissä olevat keinot hyväkseen. Erityisesti julkisuuden mobilisointi Röhlin omien näkemysten läpiviemiseen onnistui todella hyvin. Näin esimerkiksi legenda siitä, että Meinhof aikoi lähettää tyttäret Palestiinalaiseen orpokotiin, on tarina, jossa on sen verran totta, että se on jäänyt elämään julkisuudessa tähän päivään asti (ks. Zitzlaff seur. alaviite).

Usein on pohdittu sitä, miksi RAF:ssä, kuten muissakin 1970-luvulla voimakeinoihin turvautuneissa ryhmissä, oli niin paljon naisia, RAF:ssä yli puolet (Mitscherlich 1986, 45). Naisten osuus näissä ryhmissä oli siten huomattavasti suurempi kuin yhteiskunnan julkisilla areenoilla muutoin. Aikalaisnaiset korostavat naisten olleen ”kapinan” aikaan ”vallankumouksellisempia” (Kuschel 2002, 130–131) kuin miehet, koska halusivat ryhtyä toteuttamaan muutoksia käytännössä liiallisen teoretisoinnin ja pelkän puhumisen sijasta. Naisten kokemuksen mukaan miehiä ”siivittivät vallankumoukselliset iskulauseet mutta he eivät nähneet itseään” sen osana (Haffner 2002, 151). Syvempi ”vallankumouksellisuus” liittyi siis emansipaatioon pyrkivän kulttuurivallankumouksen yksilöllisen ulottuvuuden oivaltamiseen. Naiset kokivat, että muutoksen tuli koskea jokaista henkilökohtaisesti eikä vain ”yhteiskuntaa”.

Meinhofilla politiikan yksilöllisen ulottuvuuden huomaaminen tapahtui vähitellen avioeron myötä. Avioliitossa hän oli kritisoinut miehensä tiettyjä persoonallisuuden piirteitä ja nimenomaan sitä, ettei tämä pyrkinyt kehittämään itseään (Anja Röhl haastattelussa 2000). Eron jälkeen hän huomasi olevansa ex-miehensä kanssa eri mieltä myös poliittisesti. Röhlille riitti se poliittinen linja, jota molemmat yhdessä olivat ajaneet vuonna 1959 ja josta tuli Brandtin hallituksen ”uuden idänpolitiikan” (*Neue Ostpolitik*) kulmakivi. Röhl antoiinkin pääkirjoituksissaan tukensa Brandtin hallitukselle. Meinhofin ei voida katsoa pyrkineen ratkaisemaan aviollisia ongelmiansa politiikan avulla, mutta hänen kohdallaan ammatillinen pyrkimys poliittiseen muutokseen liittyi perhesuhteisiin, koska ex-aviomies oli merkittävimmän vasemmistolaisen lehden julkaisija. Näin Meinhofin epätasa-arvoinen asema, toisin sanoen alistettu asema parisuhteessa vaikutti suoraan hänen poliittisiin toimintamahdollisuuksiinsa. Tämän omakohtaisen kokemuksen hän pyrki artikuloimaan poliittisesti:

Meidän keskinäiset suhteemme ovat hyvin poliittisia, koska ne kertovat jotain siitä, ovatko ihmiset alistettuja vai vapaita, voivatko he ilmaista ajatuksiaan vai eivät voi ilmaista ajatuksiaan.

Tämä poliittisuus oli Meinhofin mielestä erityisen tyypillistä:

naisen alistetulle asemalle, sille, että yksityiselämä esitetään yksityiselämänä vastakohtaksi jollekin poliittiselle elämälle. Yhtä lailla voidaan sanoa toisin päin: Siellä, missä poliittisella toiminnalla ei ole mitään tekemistä yksityiselämän kanssa, siellä asiat eivät suju, siellä perspektiiviä ole olemassa. Ei ole mahdollista harjoittaa antiautoritaarista politiikkaa ja kotona hakata lapsiaan. Ei ole myöskään mahdollista kotona olla hakkaamatta lapsiaan ilman että alkaa toimia poliittisesti. Ei ole mahdollista lakkauttaa alistussuhteita perheessä ilman että joutuu taistelemaan sen puolesta, että alistussuhteet lakkautetaan myös perheen ulkopuolella (Krebs 1995, 182).

Meinhofin avioeron myötä alkanutta henkilökohtaisen vapautumisen kokemusta on havainnoinut sisar Wienke Zitzlaff. Zitzlaffin mukaan Röhl koki olleensa ”loukattu aviomies”, mitä ei pidä vähätellä, kun otetaan huomioon sen vaikutus Meinhofin ammatilliseen toimintaan. Zitzlaffin mukaan Röhl koki itsensä loukatuksi, koska Meinhof ”teki sen, mitä piti oikeana” eikä noudattanut miehensä näkemyksiä. Zitzlaff käyttää sanaa ”*entmündigen*” eli hänen mukaansa Röhl pyrki esittämään Meinhofin ”syyntakeettomana” tämän lähdettyä perustamaan RAF:ää.²²

Monet opiskelijaliikkeessä mukana olleet naiset kokivat henkilökohtaisen vapautumisen tunteen ja tulivat tietoisiksi siitä, että voivat, paitsi ”itse päättää omista asioistaan”, myös vaikuttaa ympärillään olevaan yhteiskuntaan. Jotkut heistä kokivat aseellisen toiminnan välttämättömäksi näiden tavoittei-

den eteenpäinviemiseksi. RAF:n toiminnan doktriini oli politiikan yksityisen ja julkisen tason yhdistämisen. Se oli hyvin radikaali vaatimus, mutta Meinhof kumppaneineen koki sen toteuttamisen oman olemassaolonsa kannalta välttämättömäksi. Useimmat aseellisiin ryhmiin liittyneet naiset tulivat Meinhofin tavoin yleemmistä sosiaaliryhmistä, joiden tyttäriltä oli totuttu odottamaan erityisen voimakasta sopeutumista yhteiskuntaan (Mitscherlich 1986, 46). Ympäristön odotusten ja näiden naisten käyttäytymisen välinen ristiriita kärjisti tilannetta ja selittää osaltaan aseellisen toiminnan aikaansaamaa pelkoa ja neuvottomuutta kuten myös sitä, miten nämä naiset kokivat muutoksen jopa eksistentiaalisella tasolla tärkeäksi. Usein kummastellaan sitä, miten Meinhof saattoi jättää lapsensa lähteäkseen mukaan RAF:ään. Mitscherlichin mukaan tämä useiden naisten tekemä ratkaisu oli kuitenkin tärkeä poliittinen kannanotto, jolla naiset kieltäytyivät yhteiskunnan heille itsestään selvänä ja ”luonnollisena” langettamasta lastenhoitovelvoitteesta (Mitscherlich 1986, 64). Vain tiettyssä iässä oleva nainen pystyy synnyttämään, mutta mikään biologinen tosiseikka ei pakota naista yksin vastaamaan lapsen hoidosta tai muusta reproduktiivisesta työstä.

Aina silloin, kun alkaa itse epäillä naisten vaikeutta saada ääntään kuuluville ja painoarvoa omalle toiminnalleen, kannattaa lukea tarkkaan tämän päivän tekstejä. Niissäkin näyttää pätevän se, että ”nainen on niin vaikea huomata politiikassa” (Rentola 1990). Edellä olen siteerannut Rühmkorfia, joka on kuvannut Meinhofia Hampurissa vuosina 1966–68 syntyneen uusvasemmistolaisen ”seurapiiritasavallan lemmikiksi” (ks. myös Röhl 1998, 212–213). Samoin Anja Röhl on kertonut vieras kuin miehensä näissä piireissä, jopa niin, että Röhl ei voinut lähteä kutsuille ilman ”parempaa puoliskoaan”. Tästäkin huolimatta Gerd Koenen vuonna 2001 ilmestyneessä kirjassaan esittää asian toisin päin: paitsi Rudi Dutschke myös Meinhof olisi päässyt sisäpiireihin *Röhlin luotsaamana*:

Kerran KONKRET-lehden julkaisija Klaus Rainer Röhl otti hänet mukaansa Syltin saarelle, jossa berliiniläinen opiskelijajohtaja (samoin kuin Röhlin vaimo ja kolumnisti Ulrike Meinhof) esiteltiin paikalliselle seurapiirille. (Koenen 2001, 56)

²² ”Ich würde ganz gerne noch an dieser Stelle moment mal hängen bleiben. Aus Frauenspezifische Sicht, was ich total wichtig finde, klarzustellen, dass Röhl kein Interpret von Ulrike Meinhof sein kann. Er ist der beleidigte Ehemann, weil sie gemacht hat, was sie für richtig gehalten hat, und er versucht sie politisch zu entmündigen. Die Gefahr mal, dass die Kinder nach Palästina kommen, die hat er schon aufgebracht, als kein Mensch daran gedacht hat. Mit der Begründung sagte er, er muss die Kinder, weil er mir unterstellt, dass ich die Kinder nach Palästina bringe.” Wienke Zitzlaff haastattelussa 2001.

Vaikka Meinhofilla avioliitossa ollessaan oli vaikeuksia nähdä omaa todellista vahvuuttaan, on meidän mahdollista tunnistaa se. Voidaksemme tehdä Meinhofin ratkaisut ja RAF:n synnyn ym-

märrettäväksi, on Meinhof nähtävä hyvin vahvana, vaikutusvaltaisena ja itsenäisenä poliittisena toimijana ei vain pahassa, vaan myös hyvässä.

LÄHTEET

1. asiakirjat

Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (BStU)

Aktennotiz über die Einreise der Ulrike Meinhof vom 18.8.1970, MFS HA XX AIG 496, Blatt 16–19

Landesarchiv Berlin B Rep. 005, Nr. 453

Haftbefehl, Journalistin Ulrike Meinhof, 22. Juni 1970

2. kirjeet

Meinhof, Ulrike. 1967. Ulrike Meinhofin kirje tädilleen Tilla Hübnerille (s. Meinhof) 15.6.1967. Depositum ”Christiane Leonhardt” im Archiv der sozialen Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung, Box IV.

Meinhof, Ulrike. 1972. Ulrike Meinhofin kirje tädilleen Tilla Hübnerille (s. Meinhof) 23.8.1972. Depositum ”Christiane Leonhardt” im Archiv der sozialen Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung, Box IV.

Meinhof, Ulrike. 1973. Ulrike Meinhofin kirje tädilleen Tilla Hübnerille (s. Meinhof) syyskuussa 1973. Depositum ”Christiane Leonhardt” im Archiv der sozialen Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung, Box IV.

3. haastattelut

Tekijän 2000–2001 tekemät haastattelut:

- Lili Holtkamp
- Anja Röhl
- Wienke Zitzlaff

Berberich, Monika. 1996. Haastattelu dokumentissa *Wir hatten dem Staat den Krieg erklärt. RAF und die Bewegung 2. Juni – Ex-Mitglieder blicken zurück*. Ein Film von Lorenz Beckhardt und Ingolf Gritschneider. Westdeutscher Rundfunk.

Dellwo, Karl-Heinz. 2003. Haastattelu dokumentissa Arownitsch, David, *Tukholma -75*. Sverige.

Reinders, Ralf. 1996. Haastattelu dokumentissa *Wir hatten dem Staat den Krieg erklärt. RAF und die Bewegung 2. Juni – Ex-Mitglieder blicken zurück*. Ein Film von Lorenz Beckhardt und Ingolf Gritschneider. Westdeutscher Rundfunk.

Reinders, Ralf. 5.2.2004. Haastattelu sarjassa ”Marx’ Gespenster/RAF’ – die Aktualität von 1968, oder: Was verstehst Du denn unter Militanz?” *Ralf Reinders: Von den Harschrebellern zur Bewegung 2. Juni*. Berliini: Universität der Künste.

4. elokuvat, radio-ohjelmat ja televisiodokumentit

Helwerth, Ulrike. 1996. ”*Sie war mir nah wie eine große Schwester*” *Ulrike Marie Meinhof und die Frauen*. Deutschlandfunk.

Koulmasis, Timon. 1994. *ULRIKE MARIE MEINHOF. Lettre à sa fille*. Frankreich/Deutschland/Belgien.

5. painetut lähteet

a. Meinhofin teksti

Meinhof, Ulrike. 1971. *Bambule. Fürsorge – Sorge für wen?* Berlin.

Meinhof, Ulrike. 1969. *Kolumnismus. konkret* Nr. 2/1969.

Meinhof, Ulrike. 1968a. *Falsches Bewußtsein*, teoksessa: Crista Rozoll (toim.), *Emanzipation und Ehe*. München.

Meinhof, Ulrike. 1968b. *Die Frauen im SDS oder In eigener Sache. konkret* Nr. 12/1968.

Meinhof, Ulrike. 1968c. *Warenhausbrandstiftung. konkret* Nr. 14/1968.

b. Muut

Analysen zum Terrorismus. 1981–1984. Teil 1: Fetscher ja Rohmoser, *Ideologien und Stretegien*, 1981; Teil 2: Jäger, Schmidtchen ja Süllwold, *Lebenslaufanalysen*, 1981; Teil 3: von Baeyer-Katte, Claessens, Feger ja Neidhardt, *Gruppenprozesse*, 1982; Teil 4/1, Matz ja Schmidtchen, *Gewalt und Legitimität*, 1983; Teil 4/2: Sack. ja Steinert, *Protest und Reaktion*, 1984. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Archer, Toby. 2004. *Kansainvälinen terrorismi ja Suomi*, UPI-raportti 7/2004. Espoo: Ulkopoliittinen instituutti.

Bergmann, Uwe, Dutschke, Rudi, Lefevre, Wolfgang ja Bernd Rabehl. 1968. *Rebellion der Studenten oder Die neue Opposition*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Der Tod Ulrike Meinhofs. 1979. Bericht der Internationalen Untersuchungskommission. Tübingen: iva-Verlag.

Dokumentation der Tod Ulrike Meinhofs. Herausgeber: Schwarze Hilfe Fulda, o. O. o.J.

Dutschke, Rudi. 1981. Das Sich-Verweigern erfordert Guerilla-Mentalität (Organisationsreferat auf der 22. Delegiertenkonferenz des SDS, September 1967). Teoksessa: Rudi Dutschke, *Geschichte ist machbar*. Berlin: Wagenbachs Taschenbücherei, 89–95.

Dutschke, Rudi. 1968. Vom Antisemitismus zum Antikomunismus. Teoksessa Bergmann, Dutschke, Lefevre ja Rabehl, *Rebellion der Studenten oder Die neue Opposition*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 58–85.

- Edschmidt, Ulrike. 1996. *Frau mit Waffe. Zwei Geschichten aus terroristischen Zeiten*. Berlin: Rowohlt.
- Elias, Norbert. 1997. Liittotasavallan terrorismi – ilmaus sukupolvien välisestä sosiaalisesta konfliktista. Teoksessa: Elias, Norbert, *Saksalaiset. Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla*. Tampere: Gaudeamus, 218–282.
- Ensslin, Christiane. 1987. Alle Kreter lügen ... Teoksessa *Der blinde Fleck. Die Linke, die RAF und der Staat*. Frankfurt (Main): Neue Kritik, 86–97.
- erklärung von jan-carl raspe im prozess in stuttgart-stammheim am 11.5.76. 1977. Teoksessa *texte: der RAF* (peitenimella: Per A. Rosenberg, *Karlek med forhinder*). Malmö: Verlag Bo Cavefors.
- Fichter, Tilman ja Lonnendonker, Siegard. 1977. *Kleine Geschichte des SDS. Der Sozialistische Deutsche Studentenbund von 1946 bis zur Selbstaufosung*. Berlin: Rotbuch Verlag.
- Habermas, Jürgen. 1969. *Protestbewegung und Hochschulreform*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Haffner, Sarah. 2002. ”Die Frauen waren der revolutionarste Teil dieser etwas revolutionären Bewegung”. Die Kunst als Weg zu sich selbst. Teoksessa Katzel 2002, 140–159.
- Harle, Vilho. 2002. Terrorismin kasite poliittisena toimintana. Teoksessa Laitinen, Kari (toim.), *Valtapolitiikan ajattomuus? Maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen*. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos, 30–48.
- Hartung, Klaus. 1997. Literarische Heimfuhrung (taz 24.2.1986). Julkaisussa *taz-journal: die RAF, der Staat und die Linke. 20 Jahre Deutscher Herbst. Analysen, Recherchen, Interviews, Debatten, Dokumente von 1977 bis 1997*. Berlin: taz Verlags- und Vertriebs GmbH, 101.
- Hauser, Dorothea. 1997. *Baader und Herold. Beschreibung eines Kampfes*. Berlin: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Hoffman, Bruce. 1998. *Inside Terrorism*, London: Victor Gollancz.
- Kellen, Konrad. 1998. Ideology and Rebellion: Terrorism in West Germany. Teoksessa Walter Reich (toim.), *Origins of Terrorism. Psychologies, ideologies, theologues states of mind*. Cambridge/New York/Port Chester/Melbourne/Sydney: Woodrow Wilson International Center for Scholars & Cambridge University Press, 43–58.
- Koenen, Gerd. 2001. *Das rote Jahrzehnt. Unsere kleine deutsche Kulturrevolution 1967–1977*, Köln: Kiepenhauer & Witsch.
- Koivisto, Hanne. 2001. Intellektuellit diskurssien verkossa. Intellektuellit modernissa ja postmodernissa maailmassa. Teoksessa Kari Immonen ja Maarit Leskela-Karki (toim.), *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Hämeenlinna: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 259–280.
- Kraushaar, Wolfgang. 1998. *Frankfurter Schule und Studentenbewegung. Von der Flaschenpost zum Molotowcocktail 1946–1995*, osat 1–3. Hamburg: Rogner & Bernhard bei Zweitausendeins.
- Krebs, Mario. 1995. *Ulrike Meinhof. Ein Leben im Widerspruch*, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Kuschel, Hedda. 2002. ”Militanz war ein Teil meines Lebensgefühls” *Gratwanderung zwischen Kindern, Drogen und Politik*. Teoksessa Katzel 2002, 121–138.
- Katzel, Ute. 2002. *Die 68erinnen. Porträt einer rebellischen Frauengeneration*. Berlin: Rowohlt.
- Ljundberg, Elisabet. 2003. Politisk socialisation – ett forskningsomrade som soker sin identitet. *Politiikka* 45:2, 133–147.
- Lehto, Katriina. 1999. ”Olemme olleet kateellisia ja surullisia”. Naisten autonomisen toiminnan alku Länsi-Berliinissä 1968. Julkaisematon lisensiaatintyo. Tampereen yliopisto.
- Löwenthal, Richard. 1970. *Der romantische Rückfall. Wege und Irrewege einer rückwärts gewendeten Revolution*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Verlag W. Kohlhammer.
- Marjomaa, Risto. 2002. Sissisodasta terrorismiin. *Ennen & nyt* nro 1.
- Mitscherlich, Margarete. 1986. Idealismus und Terror. Teoksessa Mitscherlich, Margarete, *Das Ende der Vorbilder. Vom Nutzen und Nachteil der Idealisierung*. München: R. Piper & Co., 45–68.
- Mohr, Reinhard. 1996. ”Revolutionäres Gewäsch”. *Der Spiegel* Nr. 33, 136–139.
- Moi, Toril. 1996. *Simone de Beauvoir. Hur man skapar en kvinnlig intellektuell*. Stockholm: Brutus ostlings Forlag.
- Nirumand, Bahman. 1990. Ulrike Meinhof: ”Man muss den Staat demaskieren”. Teoksessa Nirumand, *Leben mit den Deutschen. Briefe an Leila*. Hamburg: Rowohlt, 109–122.
- Otto, Karl A. 1982. *Vom Ostermarsch zur APO. Geschichte der ausserparlamentarischen Opposition in der Bundesrepublik 1960–70*. Mit einem Nachwort von Andreas Buro, Nachdruck, Frankfurt/Main: Campus Verlag.
- Reinders, Ralf ja Fritsch, Ronald. 1995. *Die Bewegung 2. Juni. Gespräche über Harschrebelln, Lorenz-Entführung, Knast*. Siegen: Edition ID-Archiv.
- Rentola, Kimmo. 1990. Nuortaistolaisuuden synty I. Ratavarren ryhmä ja mutta varhaiset nuorleninistit (1967). *Politiikka* 4, 243–260.
- Riemeck, Renate. 1994. *Ich bin ein Mensch für mich. Aus einem unbequemen Leben*, Stuttgart: Urachhaus.
- Riemeck, Renate. 1972. *Wahres über Ulrike*. Teoksessa Meinhof, Ulrike Marie, *Dokumente einer Rebellion. 10 Jahre konkret Kolumnen*, mit einem Beitrag *Wahres über Ulrike* von Prof. Dr. Renate Riemeck und einer *Vorbemerkung* von Klaus Rainer Röhl sowie einem *Register mit Personen-, Sachregister und Abkürzungsverzeichnis*, Hamburg: konkret Buchverlag, 103–107.
- Rote Armee Fraktion*. 1997. *Texte und Materialien zur Geschichte der RAF*. Siegen: Edition ID-Archiv.
- Runge, Erika. 1988. ”Wir werden nicht Ruhe geben, solange der Atomtod unser Volk bedroht.” Zur Bewegung gegen Atomrustung Ende der fünfziger Jahre. Teoksessa *Dichter und Richter. Die Gruppe 47 und die deutsche Nachkriegsliteratur*. Akademie der Künste, Berlin Katalog 151/1988, 42–47.
- Rupp, Hans Karl. 1970. *Auerparlamentarische Opposition in der Ära Adenauer: Der Kampf gegen die Atombewaffnung in den fünfziger Jahren. Eine Studie zur innenpolitischen Entwicklung der BRD*. Köln: Pahl-Rugenstein Verlag.
- Rühmkorf, Peter. 1986. *Die Jahre die Ihr kennt. Anfälle und Erinnerungen*, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

- Röhl, Bettina. 1999. Meine Mutter Ulrike Meinhof – Staatsfeindin Nr. 1. Teoksessa *POLITEIA 2000. Frauensichten. Essays zur Zeitgeschichte*, herausgegeben von Anne Jüssen. Hamburg: konkret Literatur Verlag, 77–87.
- Röhl, Klaus Rainer. 1998. *Fünf Finger sind keine Faust*. München: Universitas.
- Schiller, Margit. 1999. "Es war ein harter Kampf um meine Erinnerung". *Ein Lebensbericht aus der RAF*, Hamburg: konkret Literatur Verlag.
- Seifert, Jürgen. 1995. "Dieses harte Entweder-Oder". Der Politologe Jürgen Seifert über Ulrike Meinhofs Weg in den Terrorismus. *Der Spiegel* Nr. 30.
- Smoltczyk, Alexander. 2001. Die letzte Gefangene der RAF. *SPIEGELreporter* 3/2001, 104–111.
- Viett, Inge. 1997. *Nie war ich furchtloser. Autobiographie*. Hamburg: Edition Nautilus.
- Wagenbach, Klaus. 1971. *Nachwort* teoksessa Meinhof 1971, 95–106.
- Wunschik, Tobias. 1997. *Baader-Meinhofs Kinder: zweite Generation der RAF*, Opladen: Westdeutscher Verlag.